

GENEL TÜRK TARİHİ

ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt/Volume 6, Sayı/Issue 11, Ocak/January 2024, ss. 221-240.

Geliş Tarihi–Received Date: 06.11.2023 Kabul Tarihi–Accepted Date: 17.12.2023

ARAŞTIRMA MAKALESİ – RESEARCH ARTICLE

MUSTAFA KEMAL PAŞA’NIN İSTANBUL’DAKİ SİYASİ FAALİYETLERİ

(13 KASIM 1918-16 MAYIS 1919)

 10.53718/gttad.1386902

 HASAN DEMİRHAN* - İBRAHİM OĞUZ ULUDAĞ**

ÖZ

Mustafa Kemal Paşa 1905 yılında Harp Akademisi’nden mezun oldu ve 1911 yılında Trablusgarp Cephesi’nde İtalyanlara karşı mücadele etti. 1914-1918 yılları arasında gerçekleşen Birinci Dünya Savaşı’nın cephelelerinde göstermiş olduğu üstün başarı Mustafa Kemal Paşa’ya hem ulusal hem de uluslararası arenada büyük bir ün kazandı. Birinci Dünya Savaşı’nın sonunda savaşı kaybeden grupta yer alan Osmanlı Devleti, savaşın galibi olan İtilaf Devletleri ile 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Ateşkes Antlaşması’nı imzaladı. İtilaf Devletleri, Mondros Ateşkes Antlaşması’nın hemen ardından antlaşmanın yedinci maddesini bahane ederek Osmanlı Devleti’nin topraklarını işgal etmeye başladı. 3 Kasım 1918’de Musul, hemen ardından 9 Kasım 1918’de İskenderun İngilizler tarafından işgal edildi. 13 Kasım’da İtilaf Devletlerine ait donanma kuvvetleri askeri kontrol bahanesiyle İstanbul’da kontrolü ele geçirdi. Birinci Dünya Savaşı’nı kaybeden Osmanlı Devleti’nin çaresizlik içerisinde kıvrıldığı ve İtilaf Devletlerinin işgal emellerine boyun eğdiği bir dönemde, yıldızı henüz parlamış genç bir komutan bütün sorumluluğu üstüne alacak ve bir ulusun kaderini değiştirecek faaliyetlere girişecekti.

Birinci Dünya Savaşı’nın kaybedilmesini takiben İstanbul’a dönen ve burada yaklaşık altı ay boyunca çeşitli girişimlerde bulunan Mustafa Kemal Paşa, Osmanlı Devleti yöneticilerinin, çaresizce olmaları kabul ettikleri bir süreçte Türk milletinin kaderini değiştirecek hazırlıklar yaptı. Basının, kamuoyu oluşturmada gücünün farkında olan Mustafa Kemal Paşa, tanınırlığını arttırmak amacıyla önemli İstanbul gazeteleri ile mülakatlar gerçekleştirdi, arkadaşları ile birlikte “Minber” adında bir gazete çıkardı. İstanbul’daki ilk günlerinde, kurulan İstanbul Hükümetlerinde önemli bir mevkiye gelmeye ve Osmanlı Devleti idaresinde söz sahibi olarak Türk Milletinin kurtuluşu için mücadele etmeye çalışan Mustafa Kemal Paşa, bu amacına ulaşamayınca Anadolu’ya geçerek burada bir direniş başlatmayı hedefledi. Paşa, bu süreçte bir taraftan Padişah Vahdettin ve sadrazam Damat Ferit Paşa ile görüşerek onların güvenini kazanırken diğer taraftan resmi olarak kapatılmasına rağmen hala etkin bir konumda bulunan İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin eski üyeleriyle İstanbul’da bazı görüşmeler yapacaktı. Bunun yanında İstanbul’u fiili işgal altında tutan İtilaf Devletleri temsilcileriyle de bir araya gelen Mustafa Kemal Paşa, Anadolu’ya hareketinden önce hazırlıklara yapılabilecek müdahalelerin de önüne geçmeyi amaçlıyordu. Paşa bu görüşmelerde İtilaf Devletlerinin hedeflerini ve kendi aralarındaki problemlerini gözlemlene şansını yakaladı.

1919 yılına girildiğinde İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti üzerindeki baskısını iyice arttırdı. İstanbul’da eski ittihatçı ve vatansever olarak bilinen birçok kişi tutuklandı. İstanbul’da bunlar yaşanırken, İtilaf Devletleri’nin, 1919 yılı Nisan ayında Osmanlı’ya verdikleri ultimatö ve Anadolu’daki işgalleri yeni bir dönemin de kapısını aralamış oldu. Bu sırada Samsun civarında ortaya çıkan asayişsizlik olayları Mustafa Kemal Paşa’nın Anadolu’ya geçmesi için önemli bir fırsat oldu.

* Doç. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Tekirdağ/TÜRKİYE, E-Posta: hdemirhan@nku.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-5868-8317.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Tekirdağ/TÜRKİYE, E-Posta: oguz_uludag@hotmail.com, ORCID ID: 0009-0004-7418-3089.

Mustafa Kemal Paşa'nın Birinci Dünya Savaşı'nda, özellikle de Çanakkale Cephesi'nde gösterdiği başarı, İstanbul'dayken birçok önemli devlet adamı, komutan ve özellikle Padişah Vahdettin ile olan ilişkisi onun Dokuzuncu Ordu Müfettişi yetkisiyle Samsun'a gönderilmesini kolaylaştırdı. Mustafa Kemal Paşa kendisi gibi işgallere karşı direnmeyi tek kurtuluş yolu olarak gören ve bu mücadelede sadece Türk Milletine güvenen kişilerle bir kadro oluşturmayı başardı ve 19 Mayıs 1919'da Samsun Limanı'na attığı adım ile Türk ulusunu bağımsızlığa erdirtirecek mücadelesine başladı.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kemal Paşa, İstanbul, İtilaf Devletleri, Milli Mücadele.

POLITICAL ACTIVITIES OF MUSTAFA KEMAL PASHA IN ISTANBUL

(13 NOVEMBER 1918-16 MAY 1919)

ABSTRACT

Mustafa Kemal Pasha graduated from the Military Academy in 1905, and six years later he fought his first war against imperialism on the Tripoli Front in 1911. His outstanding success on the fronts of the First World War, which took place between 1914 and 1918, brought Mustafa Kemal Pasha a great reputation both in the national and international arenas. The Ottoman Empire, which was in the losing group at the end of the First World War, signed the Armistice of Mudros with the Allied Powers, the winners of the war, on October 30, 1918. Immediately after the signing of the Armistice of Mudros, the Allied Powers began to occupy the lands of the Ottoman Empire, using the seventh article of the a greement as an excuse. Mosul was occupied by the British on November 3, 1918, and Iskenderun was occupied by the British on November 9, 1918. On November 13, the naval forces of the Allied Powers took control of Istanbul under the pretext of military control. At a time when the Ottoman Empire, having lost the First World War, was writhing in despair and bowing to the occupation ambitions of the Allied Powers, a young commander whose star had just risen would take on all the responsibility and engage in activities that would change the fate of a nation.

Mustafa Kemal Pasha, who returned to Istanbul following the loss of the First World War and made various initiatives there for about six months, made preparations to change the fate of the Turkish Nation in a period when the Ottoman Empire administrators desperately accepted what would happen. Aware of the power of the press in creating public opinion, Mustafa Kemal Pasha held inter views with important Istanbul newspapers in order to increase his recognition, and published a newspaper called Minber with his friends. Mustafa Kemal Pasha, who tried to reach an important position in the Istanbul Government sestablished in his first days in Istanbul and to fight for the liberation of the Turkish Nation by having a say in the administration of the Ottoman Empire, aimed to move to Anatolia and start a resistance there when he could not achieve this goal. During this process, Pasha, on the one hand, met with Sultan Vahdettin and the Grand Vizier Damat Ferit Pasha and gained their trust, on the other hand, he would hold some meetings in Istanbul with the former members of the Committee of Union and Progress, which was still in an active position despite being officially closed. Inaddition, Mustafa Kemal Pasha, who came together with there present atives of the Allied Powers that kept Istanbul under de factooccupation, aimed to prevent anypossible interference in the preparations before his departuretoto Anatolia. During these meetings, Pasha had the chance to observe the goals of the Allied Powers and their problems a mongth emselves.

In 1919, the Allied Powers increased the irpressure on the Ottoman Empire. Many people known as former Unionistsand patriot sweararrested in Istanbul. While these were happening in Istanbul, the ultimatum given by the Allied Powers to the Ottoman Empire in April 1919 and their occupation of Anatolia opened the door to a newera. Mean while, the disorderly events that occurredaround Samsun emerged as an important opportunity for Mustafa Kemal Pasha to move to Anatolia. Mustafa Kemal Pasha's success in the First World War, especially in the Gallipoli Front, and his relation ship with many important statesmen, commander sandespecially Sultan Vahdeddin while he was in Istanbul, made it easier for him to be sent to Samsun with the authority of the Ninth Army Inspector. Mustafa Kemal Pasha managed to form a team with people like him self, who sawres istance agains to ccupations as the only way of salvation and who trusted only the Turkish Nation in this struggle, and with the step he took in Samsun Port on May 19, 1919, he began his struggle to lead the Turkish nation to independence.

Keywords: Mustafa Kemal Pasha, Istanbul, Allied Powers, War of Independence.

GİRİŞ

Mustafa Kemal Paşa, 11 Ocak 1905'te Harp Akademisi'nden mezun olarak kurmaylık stajı için atandığı Beşinci Ordu emrindeki Otuzuncu Süvari Alayı'nda 5 Şubat 1905 tarihinde göreve başladı.¹ Burada çeşitli

¹ Utkan Kocatürk, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1978, s.4.

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN İSTANBUL'DAKİ SİYASİ FAALİYETLERİ (13 KASIM 1918-16 MAYIS 1919)

harekâtlarda görev alarak hem Şam ve çevresini yakından tanıma hem de devletin bölgedeki etkinliğini görme fırsatı buldu. Henüz Harp Okulu'ndayken siyasete ilgi duyduğu bilinen Mustafa Kemal Paşa, 1906 yılı Ekim ayında Şam'da 'Vatan ve Hürriyet' adıyla bir cemiyette çalışmalarında bulundu. Bölgede katıldığı çeşitli harekâtların ardından 1907 yılının sonlarına doğru stajını tamamlayarak Üçüncü Ordu'ya tayin oldu.²

1908 yılı ve sonrasında Osmanlı topraklarında önemli gelişmeler yaşanmaktaydı. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin çalışmaları, Reval'de Osmanlı topraklarının paylaşıldığı iddiası, içeride Meşrutiyet'in ikinci defa ilanı amacıyla oluşan siyasi hava, devlet politikasının yeniden şekillenmesini sağlayacak ve bir dizi olaylar meydana getirecekti. İktidara gelmek amacıyla bir yanda sarayın, bir yanda hükümetin, diğer yanda ise cemiyetin üçlü bir mücadeleye girişmesi Osmanlı Devletinde devlet otoritesinin sarsılmasına yol açtı. Mustafa Kemal Paşa, bu süreçte İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin lider kadrosunun düşüncelerini ve çalışmalarını desteklememekteydi. Bu dönemde Mustafa Kemal Paşa ve onun gibi düşünen bazı arkadaşlarının cemiyetin siyasetini sürekli eleştirmeleri cemiyette gözden düşmelerine ortam hazırladı.³

27 Ekim 1913'te Sofya'ya ateşemiliterlik görevi için atanan Mustafa Kemal Paşa bu görevi 20 Ocak 1915'e kadar ifa etti. Mustafa Kemal Paşa'nın Osmanlı Devleti'ni Sofya'da başarıyla temsil ettiği dönemde dünya yeni bir serüvenin arifesindeydi. 28 Haziran 1914 tarihinde Gavrilo Princip adlı bir Sırp milliyetçisinin Avusturya Macaristan veliahdı Ferdinand'ı suikast sonucu öldürmesi ile başlayan Birinci Dünya Savaşı, tüm dünyayı olduğu gibi Osmanlı Devleti'ni de derinden etkiledi. Osmanlı Devleti'ni yöneten cemiyet ve kabine savaşa hangi ittifakın yanında girileceği hakkında hemfikir değildi. Osmanlı Devleti, çeşitli ittifak arayışları neticesinde 2 Ağustos 1914 tarihinde Almanya ile yaptığı antlaşma sonucunda tarafını İttifak devletlerinden yana seçti.⁴

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesinde Kafkas, Güney Cephesinde Hicaz, Yemen, Irak, Kanal, Filistin ve Suriye; Batı Cephesinde müttefiklere yardım amacıyla Galiçya, Makedonya, Romanya ve Çanakkale Cephesi'nde mücadele etmek kaydıyla toplam dört cephede ve on bölgede yaklaşık dört yıl boyunca mücadele etti. Mustafa Kemal Paşa bu cephe ve bölgelerden, Çanakkale Cephesi'nde On dokuzuncu Tümen, Doğu Cephesi'nde On altıncı Kolordu ve İkinci Ordu, Güney Cephesi Filistin Bölgesi'nde Yedinci Ordu ve Yıldırım Orduları Grubu Komutanlıklarında görev yaptı.⁵ Savaş sonunda mağlup tarafta yer alan Osmanlı Devleti, İtilaf Devletleri arasında 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Ateşkes Antlaşması imzalandı ve Osmanlı Devleti adına Birinci Dünya Savaşı resmen bitmiş oldu. Mustafa Kemal Paşa ateşkestten kısa bir süre sonra İstanbul'a geldi. Paşa İstanbul'da kaldığı süre içerisinde kurduğu ilişkiler, gerçekleştirmeye çalıştıkları, Türk milletini esaretten kurtarmak amacı taşıyan başarılı ve başarısız her türlü girişimleri Milli Mücadele tarihinin seyrini değiştirdi. Mustafa Kemal Paşa'nın Nutuk'ta yer verdiği başlangıç cümlesi olan "1919 yılı Mayıs'ının 19. günü Samsun'a çıktım."⁶ sözünün ön hazırlık aşamasını oluşturan bu altı aylık süreç aynı zamanda bağımsız Türkiye Cumhuriyeti'ne giden yolun da başlangıcını oluşturdu.

1. Birinci Dünya Savaşı'nın Sona Ermesi ve Osmanlı Devleti'nin Durumu

Ahmet İzzet Paşa Hükümeti tarafından görevlendirilen Bahriye Nazırı Rauf (Orbay) Bey ile İtilaf Devletleri temsilcisi Amiral Calthorpe arasında 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması, Osmanlı Devleti adına Birinci Dünya Savaşı'nı bitirmekle kalmayıp birçok ağır madde içerdiği için devleti ve Türk milletini ağır bir yük altına sokmaktaydı.⁷ Mustafa Kemal Paşa, bu sırada Suriye Cephesi'nde bulunan Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı'na bağlı Yedinci Ordu Komutanı olarak görev yapıyordu. 31 Ekim 1918 tarihinde Yıldırım Orduları Grup Komutanı olarak görev yapan Mareşal Liman von Sanders görevini Mustafa Kemal Paşa'ya devretti.⁸

Mondros Ateşkes Antlaşması'nı takiben İngiliz, Fransız ve İtalyan kuvvetlerinden oluşan İtilaf Devletleri Osmanlı topraklarını işgale başladı ve 13 Kasım 1918 günü 61 parçalık donanma ile İstanbul önlerine demir attı. İstanbul'a gelen İtilaf harp gemilerinin sayısı kısa sürede 167'ye, İtilaf filosunda görevli asker sayısı da 3.626'ya yükseldi.⁹

İstanbul'a gelmeden önce Mondros Ateşkesi'nin Osmanlı için olumsuz sonuçlar doğuracağı konusunda İstanbul Hükümeti'ni uyararak Mustafa Kemal Paşa ile Hükümet ve Harbiye Nezareti arasında 3 Kasım 1918 ve 6

² Kocatürk, *age.*, s.5.

³ Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, Remzi Kitabevi, Cilt 1, İstanbul 2011, s.110.

⁴ Temuçin Faik Ertan, *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2014, s.59.

⁵ Cemal Kemal, "Mustafa Kemal Paşa'nın Mondros Mütarekesi'ne Tepkisi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 46, 2010, s.368.

⁶ Kemal Atatürk, *Nutuk*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2007, s.1.

⁷ Yusuf Hikmet Bayur, *Atatürk Hayatı ve Eseri*, Güven Basımevi, Ankara 1970, s.165.

⁸ Liman von Sanders, *Türkiye'de Beş Yıl*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 1999, s.110.

⁹ Tevfik Bıyıklıoğlu, *Türk İstiklal Harbi Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı I*, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara 1992, s.170; Mehmet Temel, *İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1998, s.11.

Kasım 1918 tarihlerinde telgraflar çekildi. Toros Tünelleri, Suriye Sınırı, Kilikya Bölgesi ve ateşkes hükümleri gereğince ordunun ve askerlerin terhisi gibi konuları içeren telgraflaşmalar, Mustafa Kemal Paşa ile İstanbul Hükümeti'nin İtilaf politikaları nazarında farklı ve zıt görüşlere sahip olduklarını kanıtlıyordu.¹⁰ Mustafa Kemal Paşa, hükümete çektiği telgraflarda, Mondros Ateşkesi'ne karşı çıkmakta, ateşkes sonrasında yaşanacak durumların kesin hükümlerle belirlenmesi gerektiğini aksi halde İngilizlerin Osmanlı Hükümeti'nden çok ağır isteklerde bulunabileceğini belirtmekte ve bu uğurda inandığını ve doğru bildiğini yapmaya devam edeceğini vurgulamaktaydı.¹¹

İstanbul'a gelmeden önce kurtuluş çareleri aramaya başlayan Mustafa Kemal Paşa, Yıldırım Orduları Komutanlığı'nı devraldıktan kısa bir süre sonra Yirminci Kolordu Komutanı Ali Fuat (Cebesoy) Paşa ile Adana'da bir görüşme gerçekleştirdi. 4 Kasım günü gerçekleşen görüşme sonucunda ikili, başta İngilizler olmak üzere İtilaf Devletlerinin vatanı her türlü savunma imkânlarından yoksun bırakarak istedikleri yerleri işgal edecekleri, Padişah'ın kendi tahtının derdine düşeceği, milletin bundan böyle kendi hakkını kendisinin araması gerektiği gibi konular üzerinde fikir birliğine vardı.¹² Bu gelişmeler yaşanırken Harbiye Nezareti, Mondros Ateşkes Antlaşması hükümlerini dikkate alarak 7 Kasım 1918 tarihinde Yıldırım Orduları Grubu ile Yedinci Ordu Karargâhı'nı lağvettiğini açıkladı. Haberi 10 Kasım 1918 günü alan Mustafa Kemal Paşa görevinden alınarak Harbiye Nezareti emrine verildi.¹³ Bunun üzerine birliklerini İkinci Ordu Komutanı Nihat (Anılmış) Paşa'ya devreden Mustafa Kemal Paşa, hazırlıklarını tamamlayarak trenle başkente hareketle 13 Kasım 1918 Çarşamba günü İstanbul'a vardı.¹⁴

2. Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'daki Siyasi Çalışmaları

2.1. Mustafa Kemal Paşa İstanbul'da

Mustafa Kemal Paşa, 13 Kasım günü Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda görevli olduğu Suriye Cephesi'nden İstanbul'a ulaştığında kendisini daha sonra uzun yıllar yaverliğini yapacak olan Cevat Abbas (Gürer) Bey ile Rasim Ferit Bey karşıladı.¹⁵ Bu sırada İtilaf donanmasına ait zırhlı gemiler toplarını saraya çevirerek Boğazda yerleşmeye çalışmaktaydı. Rasim Ferit Bey'e İstanbul'a gelmekle hata ettiğini ve bir şekilde Anadolu'ya dönmek gerektiğini söyleyen Mustafa Kemal Paşa, ünlü sözünü bu esnada söyledi: "*Geldikleri gibi giderler*".¹⁶ Bu onun İstanbul'a ayak basar basmaz işgaller karşısındaki tavrını açıkça ifade eden bir sözdü. Paşa işgalleri sonlandırmakta kararlıydı.

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'a gelmeden önce Suriye Cephesi'ndeyken arkadaşı Rasim Ferit Bey'e çektiği telgrafta, Padişah'a ulaştırılması amacıyla birtakım siyasi girişimlerde bulunmuş, hükümetin Ahmet İzzet (Furğaç) Paşa tarafından kurulmasını ve kendisiyle birlikte güvendiği bazı arkadaşlarının isimlerini vererek hükümet'te yer almalarını talep etmişti.¹⁷ Ancak kısa bir süre sonra kurulan Ahmet İzzet Paşa kabinesinde Ali Fethi (Okyar) Bey ve Rauf Bey gibi kişiler görev alırken Mustafa Kemal Paşa'ya görev verilmedi. Ahmet İzzet Paşa yaklaşık bir ay Sadrazamlık görevinde bulunduktan sonra istifa etti ve yerine Ahmet Tevfik Paşa atandı. Ancak Ahmet Tevfik Paşa kabinesi henüz meclisten güvenoyu alamamıştı. Bu süreçte Mustafa Kemal Paşa ile Rauf Bey, Ahmet Tevfik Paşa'nın meclisten onay almaması ve İstanbul Hükümeti'nin tekrar Ahmet İzzet Paşa tarafından kurulması gerektiği düşüncesiyle bazı siyasi çalışmalar yürüttü. Ancak Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının tüm uğraşlarına rağmen Tevfik (Okday) Paşa meclisten güvenoyu alarak sadaret makamına atandı.¹⁸

2.2. Mustafa Kemal Paşa'nın Padişah Vahdettin ile Görüşmeleri

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'da kaldığı altı ay boyunca (Kasım 1918 ile Mayıs 1919) Padişah Vahdettin ile altı kez görüştü.¹⁹ Padişah Vahdettin ile Mustafa Kemal Paşa arasında yaşanan ilk görüşme 15 Kasım 1918 tarihinde cuma selamlığında gerçekleşti. Bu görüşmede Mustafa Kemal Paşa hükümet konusunda fikirlerini Padişah'a iletmek istedi. Ancak Vahdettin'in siyasi konulara girmek istememesi üzerine bu ilk görüşme sadece

¹⁰ Turgut Özakman, *Mütareke Dönemi Koşulları Mütareke Dönemi Ve İstanbul'dan Samsun'a Uzanan Yolda Mustafa Kemal Paşa*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011, s.13.

¹¹ Falih Rıfki Atay, *Atatürk'ün Bana Anlattıkları*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 1998, s. 93-96.

¹² Ali Fuat Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, Temel Yayınları, İstanbul 2000, s.44-45.

¹³ Minber 11 Teşrinisani 1334 "Yıldırım Orduları Grubu ile Yedinci Ordu karargâhı lağvedilmiş ve Yedinci Ordu Kumandanı Mirilva Mustafa Kemal Paşa Harbiye Nezareti emrine verilmiştir.", No:10; Zekeriya Türkmen, *Yeni Devletin Şafağında Mustafa Kemal Paşa*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2002, s.26.

¹⁴ Necati Aksanyar, "Emperyalizmin Kışkırdığı Bir Milletlin Yaşama Hakkının Organizasyonu Ve Kahramanı Mustafa Kemal Paşa (13 Kasım 1918 - 16 Mayıs 1919 İstanbul)", *Akademik Bakış*, 2008, s.10.

¹⁵ Sadi Borak, *Atatürk'ün İstanbul'daki Çalışmaları*, Kırmızı Beyaz Yayınları, İstanbul 2004, s.173.

¹⁶ Turgut Gürer, *Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Gürer, Cepheden Meclise Büyük Önder İle 24 Yıl*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018, s.97.

¹⁷ Atatürk, *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, s.13.

¹⁸ Rauf Orbay, *Siyasi Hatıralar*, Örgün Yayınları, İstanbul 2003, s.222-223.

¹⁹ Padişah Vahdettin ile Mustafa Kemal Paşa arasında yaşanan bu görüşmeler: 15 Kasım 1918'de, 22 Kasım 1918'de, 29 Kasım 1918'de, 20 Aralık 1918'de, 15 Mayıs 1919'da ve 16 Mayıs 1919'da gerçekleşti.

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN İSTANBUL'DAKİ SİYASİ FAALİYETLERİ (13 KASIM 1918-16 MAYIS 1919)

bağlılık ifade eden bir ziyaret hüviyeti kazandı.²⁰ Mustafa Kemal Paşa'nın Padişah'a arkadaşlarıyla birlikte düşündükleri hükümet modelini açıklamayı planladığı ikinci görüşme 22 Kasım 1918 tarihinde gerçekleşti. Falih Rıfkı'nın anlatımına göre, Padişah ile Mustafa Kemal Paşa genel itibariyle ordunun sadakati hakkında görüşme yaptı. Padişah, Mustafa Kemal Paşa'ya ordudan kendisine herhangi bir tehlikeli durumun gelip gelmeyeceğini sordu. Mustafa Kemal Paşa, bu soruya İstanbul'a yeni geldiği için böyle bir duyum almadığını, buna rağmen ordudan Padişah'a karşı bir tepki oluşacağını ihtimal vermediğini dile getirdi. Mustafa Kemal Paşa bu görüşmeyi şöyle değerlendirmektedir: “*Bundan sonra Padişah ayağa kalktı ve ‘siz akıllı bir kumandansınız, arkadaşlarınızı aydınlatıp yatıştıracağınıza eminim’ diyerek görüşmeye son verdi. Ben de üzüntülü ve ümitsiz bir şekilde Vahdettin’in salonundan çıktım.*”²¹

Padişah Vahdettin ile Mustafa Kemal Paşa'nın üçüncü görüşmeleri 29 Kasım 1918 tarihinde gerçekleşti. Görüşmede Mustafa Kemal Paşa'nın yanında o dönem hükümette Bahriye Nazırı olarak görev yapan Ali Rıza Paşa da bulunmaktaydı.²² İkili arasındaki dördüncü görüşme ise 20 Aralık 1918 tarihinde Meclisin kapatılmasından bir gün önce yapıldı.²³ Padişah Vahdettin ile Mustafa Kemal Paşa arasında yapılan bu görüşmelerden ilk dördü Mustafa Kemal Paşa'nın İtilaf Devletleri'nin politikaları ve işgallerine karşı mücadele etmek için İstanbul Hükümeti'nde yer almak isteği ve siyasi girişimleri çerçevesinde değerlendirilebilir.²⁴ Padişah ile Mustafa Kemal Paşa arasında gerçekleşen beşinci ve altıncı görüşmeler ise Samsun'a çıkmadan hemen önce 15 ve 16 Mayıs 1919 tarihleri arasında gerçekleşti.²⁵ Yıldız Sarayı'nda ve cuma selamlığında gerçekleşen bu görüşmelere ileride ayrıntısıyla değinilmiştir.

2.3. Mustafa Kemal Paşa'nın Basınla İlişkileri

Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının İstanbul'daki çalışmalarını daha etkin hale getirebilmek amacıyla yaptıkları önemli faaliyetlerden biri gazete çıkartmak oldu. Rasim Ferit Bey'in müdür, Ali Fethi Bey'in ise imtiyaz sahibi olarak ‘Minber’ adıyla çıkarttıkları gazete, ‘Felaketten ibret alalım’ başlığı ile 1 Kasım 1918 tarihinde yayın hayatına başladı.²⁶ Ali Fethi Bey'in anlarına göre adını Mustafa Kemal Paşa'nın koyduğu gazete 21 Aralık 1918 tarihine kadar 51 sayı olarak çıkarıldı.²⁷ Minber Gazetesi, özellikle Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının fikirlerini yansıtmaya ve ateşkes hükümlerine karşı yazıların yer alması bakımından önem arz etmekteydi. Gazetede ‘Hatip’ mahlası kullanılarak üç başyazıya yer verildi. Bunlar, 1 Kasım'da ‘Felaketten İbret Alalım’, 2 Kasım'da ‘Hürriyet-i Matbuat’ ve 4 Kasım'da ‘Sulh u Salah’ başlıklı yazılardı. Bu başyazıların dışında yine aynı mahlas kullanılarak 2, 6, 8 ve 9 Kasım tarihlerinde tefrika şeklinde ‘Asrileşmek’ başlığı kullanılarak bir makale yayınlandı.²⁸

Minber Gazetesi'nin yazılarında Osmanlı devlet yöneticileri hakkında önemli eleştirilere yer verilmişti. Gazetede, kuruluşundan itibaren Ahmet Tevfik Paşa'nın meclisten güvenoyu alamaması için yazılar yayınlanmış, hükümetin güvenoyu almasından sonra ise hükümeti yıpratıcı yazılar yazılmıştı. ‘Kuvvetli hükümet isteriz’, ‘Kabine var mı, yok mu?’ gibi başlıklı yazılar bu duruma örnek verilebilir.²⁹ Minber Gazetesi'nin yayın politikasına bakıldığında gazetenin o dönem bazı kesimler tarafından çok cazip görülen ve savunulan manda ve himaye fikrine de karşı çıktığı görülmekteydi. Örneğin İstanbul'da faaliyete başlayan Wilson Prensipleri Cemiyeti'nin faaliyetlerine ve Amerika Birleşik Devletleri mandatarlığı arzusuna şiddetle karşı çıkılarak; Amerika Birleşik Devletleri'nin bölgemizde büyük ekonomik çıkarları olduğu, bize yapacağı herhangi bir özveride mutlaka ödünler isteyeceği, hükümetin böyle durumlarda hiçbir yana eğilim göstermemesi gerektiği, ancak ileri ülkelerden ayrı ayrı yararlanma yoluna gidilebileceği gibi ifadeler yer verilmekteydi.³⁰ Minber Gazetesi aynı zamanda Mustafa Kemal Paşa'nın kamuoyuna tanıtılması açısından da önemliydi. Minber'de 17 Kasım günü yayınlanan mülakatta ayrıntılı bir şekilde tanıtılan Mustafa Kemal Paşa hakkında önemli bilgilere yer verildi.³¹ Yine 19 Kasım günü yayınlanan ‘Nühüfte Bir Sima’ başlığıyla yer alan bir yazıda Mustafa Kemal Paşa'nın kendi aleyhinde yazılan yazılara verdiği cevaplar ve Birinci Dünya Savaşı'nın Avrupa cephelerinde yansımaları, sonuçları ve ihtimaller hakkında fikirleri yer aldı. Genel itibariyle Mustafa Kemal Paşa'nın

²⁰ Minber 16 Teşrinisani 1334 tarihli sayısında Bahriye Nazırı'nın, Mustafa Kemal Paşa'nın, Kazım Paşa'nın ve Ahmet Fevzi Paşa'nın ayrı ayrı huzura çıktığı haberine yer verildi. No:15.

²¹ Atay, *Atatürk'ün Bana Anlattıkları*, s.100-101.

²² Borak, *age.*, s.191.

²³ Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, İş Bankası Kültür Yayınları, Cilt: 1, İstanbul 1998, s.114.

²⁴ Genel kurmay Başkanlığı, “*Mütareke Dönemi ve İstanbul'dan Samsun'a Uzanan Yolda Mustafa Kemal*”, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2011, s.27.

²⁵ Atay, *Atatürk'ün Bana Anlattıkları*, s.139-140; Murat Bardakçı, *Şahbaba*, Turkuvaz Kitap, İstanbul 2021, s.135-136.

²⁶ Minber 1 Teşrinisani 1334 ‘Felaketten ibret alalım’, No:1

²⁷ Fethi Okyar, *Üç Devirde Bir Adam*, Tercüman Yayınları, İstanbul 1980, s.268.

²⁸ Minber 2 Teşrinisani 1334 tarihinden itibaren yayınlanan bu makale Ziya Gökalp'in “Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak” adlı eserinden esinlenerek yazılmıştı. No:2

²⁹ Minber 18 Teşrinisani 1334, No:17, 19 Teşrinisani 1334, No:18

³⁰ Minber 29 Teşrinisani 1334, No:28

³¹ Minber 17 Teşrinisani 1334, “Mustafa Kemal Paşa ile Mülakat”, No:16

düşüncelerinin yer aldığı yazıda Mustafa Kemal Paşa'nın o dönemde ne düşündüğünü ve ne yapmak istediğini anlatır niteliktedir; vatan Paşa'dan büyük hizmetler bekliyordu.³²

Mustafa Kemal Paşa İstanbul'a geldikten sonra Vakit ve Zaman gazetelerinin yazarlarıyla görüştü. Böylece hakkında yapılan haberler sayesinde görüşlerini çok net olarak kamuoyuna yansıtma fırsatı elde etti. Vakit Gazetesi, 16 Kasım 1918 tarihli sayısında Mustafa Kemal Paşa'nın askerlik hayatından ve başarılarından bahsederek okuyucularına onu 'Anafartalar Kahramanı' olarak tanıtmıştı.³³ Mustafa Kemal Paşa'nın Zaman Gazetesi'ne verdiği başka bir mülakat 17 Kasım günü yayınlandı. 'Mustafa Kemal Paşa'nın Beyanati' başlığı kullanılan mülakatta, önemli görüşlere yer verildi. Mustafa Kemal Paşa, İngilizlerin Osmanlı ile dostluğuna dair yöneltilen bir soruya: gençliğinde okulda okuduğu kitaplarda yer alan bilgiler ışığında İngilizlerin tarihsel süreç içerisinde Osmanlı topraklarını korumak amacıyla faaliyetlerde bulunduğunu, bunun için Ruslara karşı devletimizi savunduğunu bildiğini ve asker olduktan sonra siyasetle uğraşmayı tercih etmediğini ve aynı zamanda bunun uygun olmayacağı cevabını verdi. Sonrasında kendisi için en önemli siyasetin ülkenin barış ve huzurunu sağlamak olduğunu, devletimize karşı saygı gösterenlere bizim de saygı ile karşılık vermemiz gerektiğini ekledi.³⁴ Yine Vakit Gazetesi'ne verilen bir mülakata gazetenin 18 Kasım tarihli sayısında 'Mustafa Kemal Paşa ile Mülakat' başlığıyla yer verildi. Mustafa Kemal Paşa mülakatta; Mondros Ateşkesi'ni imzaladığımız devletlerin ve özellikle İngiltere'nin iyi niyetinden şüphe etmediğini ancak antlaşma maddelerinin uygulanmasında kötü bir niyet olursa taraflar arasında çözümlenmesinin şart olduğunu; bir sorun varsa bu sorunun diplomatlar aracılığıyla çözümlenmesi gerektiğini, bu süreçte millete çok iş düştüğünü ve milletin en büyük vazifesinin mecliste güvenilir bir hükümetin varlığını sağlamak olduğunu belirtti.³⁵

2.4. Mondros Mütarekesi'nden Sonra Kurulan Cemiyetler ve Mustafa Kemal Paşa'nın Kurduğu İlişki

Birinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan siyasi gelişmeler şüphesiz devletin içinde bulunduğu durumu etkiledi ve siyasi ortamda kutuplaşma yaşandı. Bu dönemde devlet iki tür fırka ve cemiyetin etkisindeydi. Bunlardan biri Hükümet etrafında toplanmış ve ağırlıklı İslamcılık düşüncesine ait fikirlere sahip olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası, diğeri ise daha çok milliyetçi ve seküler akımları bünyesinde barındıran ve yeni bir İttihat ve Terakki hareketi olarak görülen kuruluşlardı. Mondros Mütarekesi'nden sonra Anadolu'da ve İstanbul'da birbirinden farklı amaçlarla kurulan birçok cemiyet faaliyet göstermekteydi. Bu cemiyetlerden bazıları İstanbul Hükümetleri ile birlikte hareket ederek kurtuluştan ziyade teslimiyetçi bir politika izlerken bazıları da İtilaf Devletlerinin baskısından ve işgallerden kurtulmak ve Osmanlı'yı bağımsız hale getirmek amaçlı politika izlemişlerdi.³⁶ Mustafa Kemal Paşa da Nutuk'ta bu cemiyetler hakkında, azınlıklar tarafından kurulan zararlı oluşumlara ve bunların yıkıcı faaliyetlerine karşı her bölgede birtakım kişiler tarafından kurtuluş çarelerinin düşünülmeye başlandığını ve bu düşüncelerin teşebbüslerle birtakım kuruluşlara dönüştüğünü söylemektedir. Ancak Mustafa Kemal Paşa'ya göre bu siyasi kuruluşlar bölgeleri adına yararlı işler yapsalar da genel itibarıyla bölgesel kurtuluş çarelerine başvurmuşlardı. Buna göre bazı bölgeler kendilerinin Osmanlı'dan koparılma tehlikesine karşı devletten ayrılmamak için çalışmalar yürütürken, bazı bölgeler de Osmanlı topraklarının parçalanacağını düşünmüş ve bir oldubitti ile kendilerini kurtarmak için çalışmalar yürütmüşlerdi. Ancak Mustafa Kemal Paşa'ya göre gerçek karar tekti: halk egemenliğine dayalı bağımsız bir Türk devletini kurmak.³⁷

İstanbul'da faaliyet gösteren sivil çalışma kollarına sahip olan ancak bununla birlikte gizli bir teşkilat yapısını da bünyesinde barındıran bir cemiyet görünümüne sahip Karakol Cemiyeti bu süreçte önem arz etmektedir. Enver Paşa ve Talat Paşa'nın etkisiyle kurulan ve İttihatçı fikirlerin tekrardan devlet bünyesinde yer bulabilmesini amaçlayan yapı olan Karakol Cemiyeti ile Mustafa Kemal Paşa arasındaki ilişki Paşa'nın İstanbul'a dönmesinden sonra başlamıştır.³⁸ Mustafa Kemal Paşa, Karakol Cemiyeti'nin daha çok kurucu ekibi ile ilişki kurmuştur. Bu kişiler arasında 'Sevkiyatçı' lakabıyla anılan Ali Rıza Bey, İskeçeli Arif Bey, Teşkilat-ı Mahsusa Reisi Hüsamettin Bey (Ertürk) gibi önemli şahsiyetler bulunmaktadır. Mustafa Kemal Paşa, bu kişilerle yaptığı görüşmelerde genel itibarıyla Teşkilat-ı Mahsusa'dan memleketin kurtarılması ve düşmanların yurttan atılması konusunda bir yardım olup olmayacağını öğrenmek istemektedir. Ali Fuat Paşa da Mustafa Kemal Paşa'nın Karakol Cemiyeti'nden haberdar olduğunu ve İstanbul'da kaldığı süreçte cemiyet üyeleriyle görüştüğünü belirtmektedir.³⁹ Rauf Bey de hatıratında Mustafa Kemal Paşa ile cemiyet üyelerinden ve Karakol Cemiyeti kurucularından olan Kara Kemal Bey arasında gerçekleşen bir görüşmeden bahseder. Rauf Bey, Mustafa Kemal Paşa, İsmail Canbulat ve Ali Fethi Bey'in hükümeti değiştirme ihtimali üzerine konuşmalar

³² Minber 19 Teşrinisani 1334, "Nühüfte Bir Sima", No:18

³³ Vakit 16 Teşrinisani 1334.

³⁴ Zaman 17 Teşrinisani 1334, "Mustafa Kemal Paşa'nın Beyanati"

³⁵ Vakit 18 Teşrinisani 1334, "Mustafa Kemal Paşa ile Mülakat"

³⁶ Ahmet Yusuf Yılmaz, "Milli Mücadele Döneminde Cemiyetlerden Bazıları ve Kuruluş Nedenleri", *Turkish Studies - Social*, Cilt:15, Sayı:6, 2020, s.3260.

³⁷ Atatürk, *age.*, s.2-9.

³⁸ Philip Mansel, *Konstantinopolis Dünyanın Arzuladığı Şehir 1453-1924*, Sabah Kitapları, İstanbul 1996, s.360.

³⁹ Cebesoy, *age.*, s.75.

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN İSTANBUL'DAKİ SİYASİ FAALİYETLERİ (13 KASIM 1918-16 MAYIS 1919)

yaptıkları bir dönemde İsmail Canbulat'la beraber Mustafa Kemal Paşa'nın Şişli'de bulunan evine gitmişler ve onu Kara Kemal Bey ile birlikte konuşurken bulmuşlardı. Aralarında yoğun bir şekilde geçen bu konuşmanın Sadrazam'ı kaçırma fikri olduğunu öğrenince İsmail Canbulat öfkelenmiş, bu gibi faaliyetlerin komitacılık olduğunu ve kendisinin böyle faaliyetlerde bulunmayacağını söyleyerek evden ayrılmıştı. Bunun üzerine Rauf Bey, Mustafa Kemal Paşa'ya neler olduğunu sorduğunda Mustafa Kemal Paşa: Kara Kemal Bey'in yalnız düşüncelerini öğrenmek istediğini ve bu gibi komitacılık faaliyetlerini elbette tercih etmediğini söylemişti.⁴⁰ Kanaatimizce, Mustafa Kemal Paşa ile eski İttihatçılar ve Karakol Cemiyeti üyeleri arasında yaşanan bu görüşmeler değerlendirildiğinde Mustafa Kemal Paşa'nın halen ülke genelinde potansiyelini ve etkisini koruyan İttihatçılarla ve oldukça etkin olan Karakol Cemiyeti'yle düzenli ve ayrıntılı görüşmeler yapması dönemin şartları gereği olarak kabul edilmelidir. Çünkü Mustafa Kemal Paşa İstanbul'da elde etmek istediği hükümette nazır olma ihtimalinden ve içinde olmak istediği siyasi zeminden her geçen gün uzaklaşmaktaydı. Kurtuluşun Anadolu'da olduğunu, daha İstanbul'a geldiği ilk gün Rasim Ferit Bey'e ifade eden Mustafa Kemal Paşa Anadolu'ya üst düzey bir yetki ve askeri güç ile geçme yolları aramaktaydı. Bunun için de birçok yolu denediği görülmektedir. Bu açıdan Mustafa Kemal Paşa'nın halen güçlü bir konumda bulunan İttihatçılarla görüşmesi dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda akıllıcadır.

2.5. Mustafa Kemal Paşa'nın Çeşitli Yabancı Temsilciler ile Görüşmeleri ve Kurduğu İlişkiler Zinciri

İstanbul'a döndüğü sırada barışçı yollarla siyasi etkide bulunmayı ve Harbiye Nazırlığı görevini isteyen Mustafa Kemal Paşa İstanbul'daki güçler arasında denge unsurlarını gözetmekteydi. Bu açıdan Mustafa Kemal Paşa İstanbul'da kalmış olduğu altı ay boyunca bazı İngiliz generallerle, çeşitli gazetecilerle ve çeşitli yabancı misyon adamı ve temsilcileri ile görüşmeler yaptı. Bunlardan ilki müttefik işgal kuvvetleri komutanı İngiliz General Charles Harrington ile yapılan görüşmeydi. Görüşmede; Çanakkale Savaşları'ndan, Mustafa Kemal Paşa'nın göstermiş olduğu başarılarından ve iyi niyet dileklerinden bahsedildi.⁴¹

Mustafa Kemal Paşa'nın bir diğer önemli görüşmesi İngiliz Daily Mail Gazetesi yazarı olan Price ile oldu. Gazeteci Price, Mustafa Kemal Paşa ile 14 Kasım 1918'de Pera Palas Otel'de gerçekleştirdiği bu görüşmede; Mustafa Kemal Paşa'nın İngilizlerle temas kurmak istediğini, aslında Osmanlı'nın yanlış politika sonucu Birinci Dünya Savaşı'nda Enver Paşa gibi Alman taraftarları yüzünden İngilizlerin karşısında yer aldığını ifade eder.⁴² Oldukça önemli ithamların yer aldığı Mustafa Kemal Paşa ile Price'ın görüşmesine dair farklı yorumlar mevcuttur. Bu konudaki görüşler değerlendirildiğinde ise ithamların gerçeklerle bağdaşmadığı ve gazetecinin iddialarına şüphe ile bakılması gerektiği ortaya çıkmaktadır.⁴³

Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'da temas kurduğu önemli şahsiyetlerden biri de İskoç Presbiteryen Kilisesi papazlarından Rahip Dr. Robert Frew'dir.⁴⁴ Mustafa Kemal Paşa ile Rahip Frew, Pera Palas Otel'i müdürü Mösyö Marten vasıtasıyla iki defa görüşme gerçekleştirdi. Bu görüşmelerde Rahip Frew, I. Dünya Savaşı devam ederken İttihat ve Terakki'nin işlediği suçlar ve cemiyetin tehcir sırasında yaşanan gelişmelerden sorumlu tutulması konularında Mustafa Kemal Paşa'yı inandırma ve yönlendirme çabası içinde oldu. Ancak Mustafa Kemal Paşa, İttihat ve Terakki'nin temsilcisi olmadığını, elbet yanlışları olabileceğini ancak kendisinin de bir dönem üyesi bulunduğu cemiyetin Rahip'in bu suçlamalarına layık olacak uygulamalarda bulunmadığını, cemiyetin vatanseverliğinin tartışılmayacağını ve bu suçlamaları kabul edemeyeceğini ifade etti.⁴⁵

Mustafa Kemal Paşa'nın payitahtta kurduğu bir diğer önemli ilişki de İtalya'nın İstanbul'da Yüksek Komiserlik görevine getirdiği Kont Carlo Sforza ile oldu. Mustafa Kemal Paşa, Ali Fethi Bey ve Kont Carlo Sforza görüşmesi 17 Aralık 1918'de gerçekleşti.⁴⁶ Sforza, Mustafa Kemal Paşa'ya, Türkiye'nin dostu olduğunu söyleyerek mevcut hükümeti eleştirdikten sonra bu hükümetin yerine yeni bir hükümet kurabilme teşkilatlarının var olup olmadığını sordu. Mustafa Kemal Paşa'nın yeni tanıştığı birine bu cevabı vermekte çekimser kaldığı soruya Ali Fethi Bey, böyle bir teşkilata ve güce sahip olduklarını söyledi. Sforza bunun üzerine kendilerini göstermeleri gerektiğini söyleyerek kısa bir sohbetten sonra görüşmeyi bitirerek evden ayrıldı.⁴⁷ Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları Sforza ile yapılan bu görüşmenin ardından çeşitli değerlendirmeler yaparak yaşanan gelişmelerin ne gibi etkiler yaratacağını anlamaya ve yorumlamaya çalışmıştı. Onlara göre, İstanbul'u işgal eden

⁴⁰ Orbay, *age.*, s.402.

⁴¹ Borak, *age.*, s.154.

⁴² GotthardJaeschke, *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1972, s.98.

⁴³ Andrew Mango, *Atatürk: Modern Türkiye'nin Kurucusu*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1999, s.244.; Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, s.98-99.; Borak, *age.*, s.151.; Akşin, *age.*, s.133.; AlexandreJevakhoff, *Kemal Atatürk Batı'nın Yolu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul 1998, s.52.; Cemal Güven, *Milli Mücadele'de Mustafa Kemal Paşa'nın Yabancılarla Temas ve Görüşmeleri*, Eğitim Kitabevi, Konya 2012, s.11.

⁴⁴ Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, s.100.

⁴⁵ İsmet Görgülü, *Atatürk'ün Anıları*, Bilgi Yayınları, Ankara 2004, s.186-188.

⁴⁶ Fabio L. Grassi, *İtalya ve Türk Sorunu 1919-1923 Kamuoyu ve Dış Politika*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000, s.37.

⁴⁷ Atay, *Atatürk'ün Bana Anlattıkları*, s.114-115.

İtilaf Devletleri temsilcileri Osmanlı'da memleketin tamamında nüfuzunu hissettirecek ve bunu kullanabilecek bir teşkilatın mümkün olup olmadığını, varsa bu teşkilatın ve kişilerin kimler olabileceğini anlamaya çalışmaktaydılar. Burada İtilaf Devletleri temsilcilerinin yoğunlaştığı nokta şüphesiz İttihat ve Terakki'ydı. Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının ortak düşüncesine göre İtalyanların amacı, Antalya ve çevresinin yanında İzmir ve çevresine de hâkim olmaktı. Sforza'nın girişimleri de bu amacı kanıtlamaktaydı. Sforza'ya göre, İzmir ve çevresinde Yunan işgaline karşı silahlı direniş yapılmalıydı. Türkler, Yunanlıları İzmir topraklarına sokmamaya çalışmalı ancak bunda başarılı olamazlarsa dostları olan İtalya'yı tercih etmeliydi. Hatta Sforza Yunanlılara karşı İtalya'nın tercih edilmesi halinde istenildiği kadar askeri silah, mühimmat ve malzeme vereceğini de garanti etmekteydi.⁴⁸ Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları ile Sforza arasında gerçekleşen bu ilk görüşmeden kesin sonuçlar çıkmadı.⁴⁹ Mustafa Kemal Paşa ile Sforza arasında yaşanan ikinci görüşme Tepebaşı'ndaki Konsolosluk binasında gerçekleşti. Mustafa Kemal Paşa bu görüşme hakkında; Sforza ile kısa bir sohbet ettiklerini, evini basan İtalyan askerleri hakkında konuştuklarını, bir tehlike anında İtalya konsolosluğunun yardımı hazır olduğunu bildirdiğini, kendisinin bu tarz konuşma sonucunda çok şaşırıldığını ve üzüntüsünü saklamaya çalıştığını, Sforza'nın evinden çıkarken onun bütün uşaklarının arkasından güldüklerini duyar gibi olduğunu ve esirliğe düşen bir milletin nasıl da bir hiç hale gelebileceğini orada anladığını dile getirmektedir.⁵⁰

2.6. Meclis-i Mebusan'ın Feshi ve İkinci Siyasal Girişim

1918 yılı Aralık ayının son günlerinde İstanbul birçok siyasi gelişmeye sahne oldu. Özellikle İngilizler meclisin dağıtılması konusunda Padişah'a baskı yapmaktaydılar. İtilaf Devletlerinin amacı, meclis üzerinde baskı ve otorite kurmak için zaman harcamak yerine yalnız Padişah'ı etkilemek ve istedikleri siyasetin izlenmesini sağlamaktı. İşte böyle bir dönemde Mecliste gensoru görüşmeleri yapıldığı sırada Dâhiliye Nazırı Mustafa Arif Bey tarafından Padişah'ın iradesi okundu. İradeye göre, zorunlu siyasi sebeplerden dolayı anayasanın yedinci maddesi gereğince meclis feshedildi. Oradaki milletvekilleri iradeyi alkış protestolarıyla karşıladı.⁵¹ Ali Fuat Türkgeldi'nin aktardığına göre Padişah yaşanan gelişmeleri; yabancı devletlerin bizim gibi düşünmediği, yaptıkları baskı sonucu millet meclisini dağıtmak zorunda kaldığı, devletin bağımsızlığını kurtarmak için bu duruma katlanmak zorunda olduğu sözleriyle dile getirdi.⁵² Padişah Vahdettin'in bu sözleri İngilizlerin Osmanlı devlet yönetiminde ne kadar etkin olduklarını göstermektedir.

Meclisin dağıtılması en çok Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını etkiledi. Çünkü bu şekilde mevcut hükümeti eleştirmek veya değiştirebilmek ihtimalleri ortadan kalkmıştı. Meclis-i Mebusan'ın dağıtıldığı ve devletin siyasi çalkantılarla boğuşmak zorunda kaldığı günlerde Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları durum değerlendirmesi yapmak amacıyla çeşitli toplantılar yaptılar. Özellikle Meclisin dağıtılmasının hemen ardından üç gece üst üste süren toplantılarda Mustafa Kemal Paşa, Ali Fethi Bey, İsmail Canbulat, Cafer Tayyar (Eğilmez), Ali Fuat, Rauf Bey, Kazım Karabekir Paşa gibi komutanlar hazır bulundular.⁵³ Toplantılarda genel itibarıyla meclisin kapatılmasından sonra yapılacaklar, hükümette yer alma seçenekleri, bu durum gerçekleşmezse neler yapılabileceği, Mustafa Kemal Paşa'nın ve aşırılığı olmayan Kazım Karabekir'in Padişah ile sürekli ilişki içinde olmaları gibi konular görüşüldü.⁵⁴ Toplantılar sonucunda Padişah'a yakınlığı ile bilinen ve Sadrazam adayı olarak görülen Ahmet Rıza Bey ile temas kurmanın faydalı olacağı fikri ağır bastı. Ahmet Rıza Bey'le görüşen Mustafa Kemal Paşa Ahmet Rıza Bey'e, yenilmiş olmasına rağmen en çok düşünülmesi gereken kuvvetin ordu olduğunu ve ordunun onurumuzu kurtarmaya hizmet edecek duruma getirilmesi gerektiğini söyledi. Ancak Ahmet Rıza Bey Sadrazam olursa Harbiye Nazırlığını Cevat (Çobanlı) Paşa'ya vermeyi düşünmekteydi. Mustafa Kemal Paşa bu görüşe "*çok yerinde olur*" diyerek cevap verdi. Ancak bütün uğraşlara rağmen Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları Ahmet Rıza Bey'i destekleme girişimlerinden bir sonuç alamadılar.⁵⁵ Bu süreçte diğer bir hükümet kurma girişimi de Refet (Bele) Paşa ve arkadaşlarından geldi. Cevat Abbas Bey'in aktardığına göre Albay Refet Paşa, bu gelişmeyi İstanbul'da yeni bir kabine kurmak için karar verdikleri, kabine üyelerinin kendisine Harbiye Nazırlığı görevini yakıştırdıkları, kabinede yer alması düşünülen Ahmet Ferit (Tek) Bey'in Mustafa Kemal Paşa'ya da görev verilmesi gerektiğini söylemesi üzerine kendisi için düşünülen görevin Mustafa Kemal Paşa'ya verilmesini önerdiği ifadeleriyle dile getirdi. Ancak her gün yeni bir hükümet kurulma haberinin ortaya atıldığı bu dönemde bu gibi haberlere inanmadığını ifade eden Mustafa Kemal Paşa, nazır olmak istemediğini, bu göreve kendisinin gelmesinin daha uygun olacağını Refet Paşa'ya ilettili ve nihayetinde bu girişim de başarısızlıkla sonuçlandı.⁵⁶

⁴⁸ Atay, *Atatürk'ün Bana Anlattıkları*, s.115-116.

⁴⁹ Grassi, *age.*, s.36-37.

⁵⁰ Atay, *Atatürk'ün Bana Anlattıkları*, s.116.

⁵¹ Bayur, *age.*, s.249.

⁵² Ali Fuat Türkgeldi, *Görüp İşittiklerim*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2021, s.169.

⁵³ Okyar, *age.*, s.257.

⁵⁴ Şerafettin Turan, *Mustafa Kemal Atatürk-Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2004, s.172.

⁵⁵ Akşin, *age.*, s.127.

⁵⁶ Güreer, *age.*, s.189-190.

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN İSTANBUL'DAKİ SİYASİ FAALİYETLERİ (13 KASIM 1918-16 MAYIS 1919)

3. Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'daki Farklı Arayışları

3.1. Barışçı Yollardan İhtilalci Metotlara: Ayyıldız

Barışçı politikalarla istediklerine ulaşamayan Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları bu sefer çareyi ihtilalci bir örgüt kurarak, ses getirecek çeşitli eylemlerle amaçlarına ulaşmakta buldular. Kurulacak örgüt, hükümeti düşürmek için çalışacak hatta gerekli görülürse Padişah dahi tahttan indirilecekti.⁵⁷ Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey (Orbay), Ali Fethi Bey ve İsmail Canbulat tarafından 'Ayyıldız' adıyla gizli bir ihtilal komitesi kuruldu. Kararları Şişli'deki evde alınan örgüte sonradan İttihat ve Terakki'nin gizli örgütlerinde aktif görev almasıyla bilinen Kara Kemal Bey'de katıldı. Amaçlanan şuydu; örgüt, ihtilalci önlemler alacak, Padişah'ı tahttan indirip değişmesini sağlayacak, hükümeti düşürecek ve yeni bir hükümet kurarak daha kararlı hareketler sergileyecekti. Ancak örgüt henüz daha fikir aşamasındayken çıkmaza girdi.⁵⁸ Özellikle örgüt düşüncelerinde teşebbüse geçse bile İtilaf Devletlerinin bu teşebbüslerden haberi olacak ve anında bu girişim bastırılacaktır düşüncesi, cemiyetin etki alanı bulamadan dağılmasına yol açmış oldu.⁵⁹ Bu gelişmelerin dışında, İttihat ve Terakki Fırkası'nın yerine kurulan Teceddüd Fırkası'nda çalışmalarına devam eden, parti genel sekreterliği görevinde bulunan ve aynı zamanda Saruhan milletvekilliği yapan Sabri Bey (Toprak) ve partinin ileri gelenlerinden Kara Kemal Bey Mustafa Kemal Paşa'yı ziyarete gitmişlerdi. Gizli yapılan ziyarette ikili, partinin parasal olanaklara sahip olduğunu ve yapılacak bir hükümet darbesi sonucu bütün idareyi Mustafa Kemal Paşa'nın yönetimine bırakmak istediklerini bildirmişlerdi. Mustafa Kemal Paşa ise hükümete karşı yapılacak bir darbenin artık olumlu sonuç vermeyeceğini, kendileri tarafından milli tarzda bir yapı kurarak İstanbul'la sınırlı kalmayıp yapının memlekete yayılması gerektiğini ifade etti.⁶⁰

3.2. Hükümette İngiliz Etkisi ve Tutuklamalar

Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları hükümette söz sahibi olabilmek amacıyla çeşitli yollar arayışındayken İstanbul'da bulunan işgal güçleri de Osmanlı topraklarında egemenlik alanlarını genişletmek için çalışıyorlardı. İşgalci güçlerin hükümetteki etkilerini arttırabilmelerinin en kolay yolu İstanbul Hükümeti içinde kendi adlarına çalışacak kişileri önemli görevlere getirmektir. 12 Ocak 1919 günü kurulan hükümette Harbiye Nazırlığı'na getirilen Ömer Yaver Paşa, Dâhiliye Nazırı olan Ahmet İzzet Bey gibi kişiler İngilizlerin hükümetteki adamları olarak bilinmekteydi.⁶¹ Bu dönemde özellikle İngilizlerin istekleri doğrultusunda ses getiren tutuklama olayları yaşanmaya başladı. 6 ve 7 Ocak 1919 tarihlerinde Ermeni tehciri sırasında suçla karıştığı gerekçesiyle eski Osmanlı valilerinden Sabit Bey ve Cemal Azmi Bey tutuklandılar. Yine bu dönemde Boğazlıyan eski kaymakamı Kemal Bey ve Diyarbakır Valisi İttihatçı Dr. Reşit Bey de tutuklananlar arasında yer aldı. Ayrıca Ocak ayının ortalarına doğru Diyarbakır milletvekilliği yapan Fevzi Bey ve Zülfü Bey'in de bölgelerinde Ermenilere kötü davrandıkları ve özellikle doğudaki aşiretleri İngilizlere karşı kışkırttıkları gerekçesiyle tutuklanmaları, İngilizlerin İstanbul Hükümeti üzerindeki etkisini net olarak göstermekteydi.⁶²

İngilizlerin etkisiyle yaşanan tutuklamalara kamuoyu desteği de tamdı. Alemdar Gazetesi'nde yer verilen bir haberde; Osmanlı topraklarındaki işgali gerçekleştiren devletlerin Osmanlı Devleti hakkında verdikleri kararlarını değiştirmeleri ve İstanbul'u Türklere bırakmaları için suçlu gördükleri kişilerin cezalandırılmalarını şart gördükleri bilgisi yer aldı.⁶³ Ocak ayının sonuna doğru geniş çaplı bir tutuklama hareketi başlatıldı. Tutuklananlar arasında Hüseyin Cahit Bey (Yalçın), Kara Kemal Bey, Ziya (Gökalp) Bey, Tevfik Rüştü (Aras) Bey, Hüseyin Kadri Bey, Mithat Şükrü Bey ve İsmail Canbulat gibi kişiler vardı. Bu kişilerin ortak yanı İttihat ve Terakki ile bağlantılarıydı. Tutuklamalar tüm hızıyla devam ederken sıranın Mustafa Kemal Paşa ve yakın arkadaşlarına geldiğini iddia eden haberler yayılmaya başladı. İstanbul'daki çalışmalarında Mustafa Kemal Paşa'ya yakınlığıyla bilinen Ali Fethi Bey'in 8 Mart'ta tutuklanması bu iddiaların doğru olabileceğini düşündürüyordu. 1919 yılı Ocak ayından başlayarak İngilizler tarafından kara listeler hazırlandı. İlkinde 60 kişilik, kısa bir süre sonra 23 kişilik liste hazırlandı. Listelere göre tutuklananlar ya ünlü Bekirağa Bölüğü'ne hapsedildi ya da Malta'ya sürüldüler.⁶⁴ Bu dönemde yapılan tutuklamalar İngiliz etkisinde olan devletin başkentinde milli bir direniş hareketinin sağlıklı bir şekilde uygulanamayacağını gösteriyordu. Mustafa Kemal Paşa ve beraberindekiler için istikamet Anadolu'ydu.

⁵⁷ Akşin, *age.*, s.190.

⁵⁸ Atay, *Atatürk'ün Bana Anlattıkları*, s.108.

⁵⁹ Lord Kinross, *Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, Altın Kitaplar, İstanbul 1994, s.178

⁶⁰ Gürer, *age.*, s.207-208.

⁶¹ Salahi Ramadan Sonyel, *Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995, s.7.

⁶² Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1991, s.86-87.

⁶³ Alemdar, 23 Kânunusani 1335 "Rical-i Siyasiden Padişah'a Sunulan Bildiri"

⁶⁴ Bilal Niyazi Şimşir, *Malta Sürgünleri*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1976, s.56-61.

4. Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya Geçiş Hazırlıkları ve Yaşanan Gelişmeler

4.1. Anadolu'ya Geçiş Kararı

Vatani, içinde olduğu bu durumdan kurtarmak amacıyla girişilen barışçı yollar ve ihtilalci metotların olumlu sonuçlar vermeyeceğini anlayan Mustafa Kemal Paşa, yakın çevresiyle birlikte mücadeleyi Anadolu'dan sürdürmeye karar verdi. Meclisin kapatılması, İstanbul'un işgali ve Padişah ile yapılan sonuçsuz görüşmelerden sonra Mustafa Kemal Paşa arkadaşları için tek çıkar yol bu gözüktüyordu.⁶⁵ Anadolu'ya geçiş kararı verdikten sonra yakın arkadaşlarıyla temas kurmaya başlayan Mustafa Kemal Paşa, bu dönemde Harbiye Nazırlığı Müsteşarı olarak görev yapan İsmet (İnönü) Bey'le birçok kez görüştü. Mustafa Kemal Paşa'nın bu dönemini 'Mücadele Devri' olarak ifade eden İsmet Bey anılarında, Mustafa Kemal Paşa ile her hafta ya da haftayı geçmeden Şişli'deki evde görüştiklerini ve harita üzerinde istişare yaparak Anadolu'ya geçmenin birçok yolu bulunduğu ve önemli olanın hangi istikamet olacağına karar vermek olduğu üzerinde konuştuklarını belirtmektedir.⁶⁶

Mustafa Kemal Paşa Anadolu'ya geçiş sürecini şansa bırakmak istemiyordu. Cevat Abbas Bey bu konuda Mustafa Kemal Paşa'nın kendisine; geçiş için uygun konumda olan Kocaeli'yi kullanarak plan yapması ve belirlenen yolun güvenli hale getirilmesi talimatı verdiğini, Gebze, İzmit ve Değirmendere bölgesinde incelemeler yaptığını ve bölgeden geçiş sırasında kendilerine katılacak küçük silahlı birlikler bulduğunu dile getirmektedir. Cevat Abbas Bey yaptığı planı Mustafa Kemal Paşa'ya anlattı. Mustafa Kemal Paşa'da planı kabul etmekle birlikte hem örgütün tam güvenilir bir duruma gelmesi hem de kullanacakları bölgedeki ormanların yapraklanması için hareketi zamana bıraktı.⁶⁷ Anadolu'ya geçiş güzergâhında bulunan Gebze-İzmit hattının güvenliği Mustafa Kemal Paşa tarafından çok önem verilen bir konuydu. Bu yüzden Mustafa Kemal Paşa bölgede etkili olabilecek ve Anadolu'ya geçişi sağlıklı bir şekilde sağlayabilecek kişilerle temas kurmaya özen göstermişti. Bu kişilerden biri de Karakol Cemiyeti'nin önemli liderlerinden Yenibağçeli Şükrü Bey'di. Şükrü Bey Mustafa Kemal Paşa'ya, yakın ilişki içinde bulunduğu Dayı Mesut ve Gebze hükümet doktorluğunda görevli olan Dr. Fahri Bey (Can) aracılığıyla kullanılacak bir hat üzerinde kontrolü sağlayabileceklerini belirtmişti.⁶⁸ Mustafa Kemal Paşa'nın İsmet Bey'le geçiş güzergâhı için harita üzerinde değerlendirmeler yapması, Cevat Abbas Bey'e Anadolu'ya geçiş güzergâhı üzerinde incelemeler yaptırması ve bu konuda Yenibağçeli Şükrü Bey ile görüşmesi Milli Mücadele'nin Mustafa Kemal Paşa'nın kafasında şekillenmeye başladığını göstermektedir.

4.2. 1919 Yılı Şubat Ayında Yaşanan Önemli Gelişmeler

Mustafa Kemal Paşa, Şubat ayı içerisinde kendisine karşı tepkilere yol açabilecek durumda olan İttihatçılık yakıştırmasının olumsuz etkilerinden kurtulmak için İttihatçı karşıtlığıyla bilinen Alemdar Gazetesi yazarlarından Refi Cevat Bey'le bir söyleşi yaptı. Ancak Refi Cevat Bey'in 7 Şubat günü Alemdar Gazetesi'nde yayınlamayı planladığı mülakat, gazetenin 6 Şubat'ta aldığı altı günlük yayın cezası nedeniyle yayınlanamadı.⁶⁹ Mustafa Kemal Paşa'nın İttihatçı karşıtlığıyla bilinen bir gazete ve gazeteci ile söyleşi yapmak istemesi şüphesiz yaptığı planlar dâhilindeydi. Çünkü olası bir Anadolu'ya geçiş sürecinde İttihatçı olarak yaftalanması, önemli mevkilerde bulunan İttihatçı karşıtı devlet yetkililerinin güvenini kazanamaması ile sonuçlanacaktı.

Mondros Mütarekesi'nden sonra İstanbul'a gelen ve idare merkezleri kurarak Osmanlı topraklarındaki işgalleri komuta etmek isteyen İtilaf Devletleri aynı zamanda kendi aralarında da çekişme ve rekabet yaşamaktaydılar. 7 Şubat günü İngiliz Mareşal Allenby, 8 Şubat günü Fransız Mareşal d'Esperey İstanbul'a geldi. Özellikle Fransız mareşali, yirmi bir pare top atışı ile karaya ayak basarak beyaz bir atın üzerinde Roma imparatorlarını taklit edercesine halkı selamladı.⁷⁰ İtilaf Devletleri komutanlarının adeta gövde gösterisine dönüşen bu rekabetleri aynı zamanda İtilaf güçlerinin Osmanlı yönetimi üzerindeki baskısını da arttırdı.

İstanbul'a 7 Şubatta ayak basan İngiliz Mareşal Allenby İstanbul'a vardığı gün bir talimatname yayınladı. Talimatnameye göre Allenby, Osmanlı yönetiminde istediği memurları değiştirebilecek, istediği herhangi bir yeri işgal edebilecek, Türk halkının elinde bulunan silah vb. araç gereç ivedilikle toplatılacak ve Altıncı Ordu dağıtılarak İngiliz karşıtlığıyla bilinen ordu komutanı Ali İhsan (Sabis) Paşa derhal İstanbul'a çağırılacaktı.⁷¹ Öyle de oldu ve görevden alınan Ali İhsan Paşa İstanbul'a gelir gelmez 2 Mart günü tutuklandı. İngiliz Mareşal Allenby, hükümetten İngiliz isteklerine karşı çıkmakla suçlanan Ali İhsan Paşa'nın yerine Irak yakınlarında konuşlanmış ancak mevcudu sürekli azaltılmış olan Altıncı Ordu Komutanlığı'na Mustafa Kemal Paşa'nın atanmasını istemekteydi. Allenby'nin bundaki amacı; Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'dan uzaklaştırılması ve

⁶⁵ Okyar, *age.*, s.274.

⁶⁶ İsmet İnönü, *Hatıralar*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2006, s.162-168.

⁶⁷ Gürer, *age.*, s.222-223.

⁶⁸ Taylan Sorgun, *Mütareke Dönemi ve Bekirağa Bölüğü*, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2003, s.123.

⁶⁹ Akşin, *age.*, s.194.

⁷⁰ Türkgeldi, *age.*, s.165.

⁷¹ Salahi Ramdan Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1973, s.18.

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN İSTANBUL'DAKİ SİYASİ FAALİYETLERİ (13 KASIM 1918-16 MAYIS 1919)

aynı zamanda İngiliz işgali altında bulunan Irak'a yakın bir bölgede gözaltında bulunmasını sağlamak, Çanakkale'de İngilizlere karşı önemli başarılar elde eden Mustafa Kemal Paşa'yı İstanbul'dan uzaklaştırarak küçük düşürmekti.⁷² Mustafa Kemal Paşa ise bu atama talebini, gideceği yerin neresi ve alacağı görevin ne olduğunu öğrendikten sonra reddetti. Mustafa Kemal Paşa, kendisini İstanbul'dan uzaklaştırarak ve başkentte yaşanan gelişmelerden uzak kalmasına sebep olacak Harbiye Nazırlığı'nın bu önerisini kabul etmemesi onun İstanbul'da daha zor günler yaşamasına ortam hazırladı. Görevi kabul etmemesinin en önemli sonucu, yaverinin ve ona tahsis edilmiş olan otomobilinin geri alınmış olması ve ordu komutanlığı ödeneğinin kesilmesi oldu.

7 Şubat 1919'da Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyelerinden Celal Bey (Perin), Hüseyin Sabri Bey (Tüten), Hasan Tahsin Bey (Argun) ve Nedim Bey o sırada İstanbul'da çalışmalarını sürdüren Mustafa Kemal Paşa'yı ziyaret ettiler, amaçlarını ve emellerini konuştular. Mustafa Kemal Paşa cemiyet üyeleriyle Türklerin özellikle Doğu Trakya'daki hakları için konuşmalar yaptı ve onları teşvik etti. Celal Bey'in notları ve Hüseyin Sabri Bey'in anlatımına göre cemiyet üyeleri Mustafa Kemal Paşa ile buluşmalarında Paşa'ya başlarına geçme teklifinde bulundular. Mustafa Kemal Paşa ise bu teklife, yerel ve küçük parçalar halinde yapılacak bir savunmanın yerine memleketin bütünlük içinde savunulması gerektiği cevabını verdi. Doğu Trakya'nın anlaşma bakımından ve hukuki bakımdan Türk sınırları içinde bulunan yurdun bir parçası olduğunu ifade eden Mustafa Kemal Paşa bu süreçte bütün olarak düşünülmemesi ve Trakya davalarının birleştirilmemesi, Batı Trakya'daki Türk çoğunluğunun varlığının başka yollardan savunulması gerektiği tavsiyesinde bulundu.⁷³ Mustafa Kemal Paşa daha sonra cemiyet üyeleriyle yaptığı görüşmelerden Nutuk'ta bahsederek henüz İstanbul'dayken cemiyet üyeleriyle görüştüğünü, cemiyet üyelerinin kendinden farklı fikirlere sahip olduğunu, Doğu Trakya ile Batı Trakya'yı bütün düşündüklerini ve bölgeyi birleştirerek Trakya Cumhuriyeti teşkil etmeyi amaçladıklarını ancak bunu İngiltere olmazsa Fransa yardımı ile yapmayı düşündüklerini ifade etmektedir.⁷⁴

İtilaf güçleri, İstanbul Hükümeti'nin etkisi, mütareke basınında yer alan İttihatçı karşıtlığının her geçen gün daha da körüklenmesi ve İtilaf Devletlerinin aralarında Osmanlı topraklarını işgal etme yarışına girmeleri gibi çeşitli nedenler sonucu İstanbul ve çevresinde baskılarını arttırmaya başladılar. İngiliz gizli servis elemanı Yüzbaşı Hoyland'ın 28 Şubat günü hazırladığı ve içinde 34 kişinin bulunduğu raporda ismi geçen kişilerin görevden uzaklaştırılması ve İstanbul dışına sürülmesi istenmekteydi. Bu listede; Mustafa Kemal Paşa, Cevat Abbas Bey, İsmet Bey, Fevzi (Çakmak) Paşa, Kazım Karabekir Paşa, Halil (Kut) Paşa ve Albay Ali (Çetinkaya) Bey gibi kısa bir süre sonra başlayacak olan Milli Mücadele hareketinde aktif rol alacak Osmanlı askerleri yer alıyordu.⁷⁵ İtilaf Devletleri ve İstanbul Hükümeti tutuklanacaklar listesi üzerinde çalışırken Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının Anadolu'ya geçiş hazırlıkları tüm hızıyla devam etmekteydi. Bu süreçte önemli atamalar yaşanırken önemli kararlar da alındı. Bunlar arasında en önemlisi kuşkusuz Kazım Karabekir Paşa ve Ali Fuat Paşa'nın stratejik görevlerin başında bulunabilmelerini sağlamaktı. Sıtma hastalığına yakalandığı için tedavi olmak amacıyla İstanbul'a gelen Ali Fuat Paşa Yirminci Kolordu'nun başına dönmek için 25 Şubat 1919'da Konya'ya doğru yola çıktı. Birinci Dünya Savaşı'nda 1. Kafkas Kolordusu Komutanlığı görevini yürüten, ateşkesten sonra payitahta dönen Kazım Karabekir Paşa ise 13 Mart 1919 tarihinde resmen On beşinci Kolordu Komutanlığı'na atandı. Kuşkusuz bu atamalar şartların olgunlaşması ile Anadolu'da başlayacak olan Milli Mücadele için hayati bir öneme sahipti. Böylece Ali Fuat Paşa'nın Yirminci Kolordu Komutanlığı'na, Kazım Paşa'nın da On beşinci Kolordu Komutanlığı'na atanması sonucunda Anadolu'ya geçme ve oradan milli hareketi başlatma işi önemli derecede güvenceye alındı.

4.3. Damat Ferit Paşa'nın Manda Projesi

Yurtsever Türklerin gözünde itibarı olmayan, İngilizlerin ise güven verici bulduğu Damat Ferit Hükümeti'nin kurulması İttihat ve Terakki'ye karşı olan çevreler tarafından büyük bir sevinçle karşılandı.⁷⁶ İngiliz Richard Webb, 5 Mart 1919'da Londra'ya gönderdiği raporda Damat Ferit Paşa hakkında önemli ifadeler yer vermektedir. Raporda geçen ifadelerde dikkat çeken noktalar arasında, Sadrazamın mali yardım talebinde bulunması, yine sadrazamın bütün umudunun önce Allah'ta sonra İngilizlerde olduğunu vurgulaması ve İngiliz politikasına uygun olarak istenen kişilerin etkisiz hale getirilmesi ve tutuklanması amacıyla ortak çalışılabileceğini bildirmesi yer almaktadır.⁷⁷ Yine Amiral Richard Webb'in İngiliz diplomat Sir Ronald William Graham'a gönderdiği başka bir raporda ise Damat Ferit Paşa'nın en İngiliz yanlısı hükümet olduğu vurgulanmaktadır.⁷⁸

Siyasi alanda yaşanan bu gelişmelerden hemen sonra önemli Osmanlı subaylarının tutuklanmaları hız kesmeden devam etti. Divan-ı Örfice, Dâhiliye Nazırı olduğu sırada Talat, Enver ve Cemal Paşaların yurtdışına

⁷² Turan, *Mustafa Kemal Atatürk-Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik*, s.186.; Bayur, *age.*, s.259.; Atay, *Atatürk'ün Bana Anlattıkları*, 118.

⁷³ Sarhan, *age.*, s.123; Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli Mücadele*, s.155-156.

⁷⁴ Atatürk, *age.*, s.2-3.

⁷⁵ Bilal Niyazi Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Cilt:1, Ankara 2000, s.3.

⁷⁶ Kinross, *age.*, s.180.

⁷⁷ Akşin, *age.*, s.229; Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, s.19-20.

⁷⁸ Akşin, *age.*, s.230.

kaçmalarına kolaylık sağladığı suçlamasıyla Ali Fethi Bey tutuklandı.⁷⁹ Bu sırada 14 Mart Cuma günü Yeni Gazete Mustafa Kemal Paşa'nın tutuklandığı haberini yayınladı. Huzursuzluğa sebep olan habere karşı ertesi günü İleri Gazetesi'nde tutuklanma haberinin asılsız olduğuna dair bir haber basıldı.⁸⁰ Bir yandan tutuklamalar bir yandan Osmanlı subaylarını basın aracılığıyla karalama çalışmaları devam ederken, 30 Mart'ta Sadrazam Damat Ferit Paşa, İngiliz Yüksek Komiserini ziyaretinde, Osmanlı Hükümeti'nin amacının büyük İngiltere devletine mutlak bir teslimiyetle bağlanmak olduğunu dile getirdi. 'Protektora (Koruma) Projesi' olarak ifade edilebilecek bu bağlılık Osmanlı'nın manda idaresine doğru gidişini ifade etmekteydi. Damat Ferit Paşa tarafından İngiliz Yüksek Komiserliği'ne verilen bir kâğıtta özetle; Osmanlı topraklarında tüm idarenin on beş yıl boyunca İngiltere tarafından sağlanacağı, Doğu Anadolu topraklarında kurulacak olan Ermeni Cumhuriyeti'ne toprak verileceği, Osmanlı'da görevli her nazırın ve valinin yanına bir İngiliz müsteşar ve danışman atanacağı ve devlet maliyesinin İngilizler tarafından denetleneceği gibi ifadeler yer almaktaydı. Ancak tüm bunlara rağmen Damat Ferit Paşa tarafından sunulan ve İngilizlerden himaye talep eden proje, İngilizler tarafından kabul edilmedi. İngilizler teklife karşılık Türk meselesinin müttefikleriyle birlikte Paris'te çözümleneceği cevabını verdiler.⁸¹

4.4. 1919 Yılı Nisan Ayında Yaşanan Önemli Gelişmeler

1919 yılı Nisan ayının hemen başında İngilizlerin Musul ve çevresinde baskısını arttırması üzerine bölgede yaşayan Kürtler İngiliz yönetimine karşı isyan etti. 9 Nisan'da Manisa-Bandırma hattı İtilaf denetimine alındı. Ardından Manisa ve Afyon çevresine Fransız askeri gücü tarafından asker gönderildi ve Fransız birlikleri stratejik açıdan oldukça önemli olan Afyon tren istasyonunu işgal etti. 12 Nisan'da Kars İngilizler tarafından işgal edildi. İngilizlerin bu işgaldeki bir amacı da ocak ayı ortalarında gerçekleştirilen Büyük Kars Kongresi'nde kurulması kararlaştırılan Güney Batı Kafkas Hükümeti'ne son vermektir. Böyle de oldu ve Hükümetin on iki üyesi de İngilizler tarafından tutuklanarak Malta'ya sürgün edildi. İtalyanlar da bu dönemde önemli bir işgal girişiminde bulunarak 24 Nisan'da Konya'ya asker yerleştirdiler. Bu süreçte en sık rastlanan İtilaf politikası özellikle İngilizler tarafından yürütülen kendilerine karşı gelenlerin ya da işgallere karşı faaliyette bulunanların tutuklanması ve sürgün ile cezalandırılmasıydı. Bu politikaya gösterilecek en önemli kanıt İngilizlerin Osmanlı Hükümeti'nden 223 kişinin tutuklanmasını istemeleriydi.⁸²

İtilaf Devletlerinin baskısıyla, Birinci Dünya Savaşı'nda yaşanan Ermeni olaylarına karışmış Osmanlı idarecilerinin Nazım Paşa başkanlığında kurulan Divan-ı Harp Mahkemesi'nde yargılandığı davalarda 1397 kişi yargıladı ve bunların arasından 62 kişi idam cezasına çarptırıldı. Mahkemenin verdiği idam cezalarından en önemlisi kuşkusuz 8 Nisan günü gerçekleşti. Mahkeme kararıyla Boğazlıyan eski Kaymakamı Kemal Bey, idam cezasına çarptırılarak 10 Nisan günü Beyazıt Meydanı'nda gerçekleştirilen infaz sonucu idam edildi. Kemal Bey'in idamı idareden memnun olmayan Türk gençliğinin ve özellikle Tıbbiyelilerin Hükümet uygulamalarına itiraz etmeye başlamalarına ortam hazırladı. İdamın ardından düzenlenen cenaze töreninde birçok gösteri yapıldı ve Hükümet politikaları eleştirildi.⁸³

Mondros Mütarekesi'nden itibaren İtilaf Devletlerinin desteğine dayanan azınlıklar Osmanlı topraklarındaki ayrılıkçı faaliyetlerini arttırdılar. Özellikle Ermeni ve Rum çetelerinin giderek artan saldırıları Anadolu'da asayiş ve düzeni bozdu. Yaşanan olaylar sonucunda eşkıyalık hareketlerinin İstanbul yakınlarına kadar uzanması Osmanlı Hükümeti'ni önemli tedbirler almaya sevk etti.⁸⁴ İstanbul Hükümeti olaylar karşısında sessiz kalarak Heyet-i Nasiha adı verilen heyetler kurmayı ve bu heyetlerin faaliyetleri sayesinde olayların önüne geçmeyi planladı. Bu plana göre devlet içindeki Müslüman olan ve olmayan her türlü unsurlar kaynaşabilecek ve böylece asayiş sağlanmış olacaktı. 11 Nisan'da İkdam Gazetesi'nde yer alan haberde; Hükümetin iki heyet ile halkın kaynaşması için çalışacağına, birine Şehzade Abdürrahim Efendi'nin diğerine ise Şehzade Abdülhalim Efendi'nin başkanlık yapacağına dair bilgilere yer verildi.⁸⁵ Ancak heyetin ziyaretleri esnasında görülen çeşitli coşku ve sevince rağmen bazı tepkiler ve huzursuzluklar da yaşandı. Heyetin, Aydın'ı ziyareti sırasında birçok kişi kendilerinin nasihata ihtiyacı olmadığını, halk cepheinde savaşırken Hristiyanların rahat içinde yaşamalarına göz yumanların ve Türk halkını ekonomik açıdan ölüme terk edenlerin nasihata ihtiyacı olduğunu söyleyerek tepki gösterdi. Bu gibi tepkiler ile karşılaşan Heyet-i Nasiha'nın Konya'yı ziyareti sırasında ise Milli Mücadele tarihini etkileyecek en önemli olay gerçekleşti ve İzmir Yunanlılar tarafından işgal edildi. Bu gelişme üzerine heyet Sadaretin de onayıyla Konya'dan hareketle İstanbul'a döndü.⁸⁶

⁷⁹ İhsan Sabri Balkaya, *Ali Fethi Okyar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2005, s.88.

⁸⁰ İleri 15 Mart 1335. Haberde, Paşa'nın tutuklandığı yazılmıştır ancak haber doğrudur yansıtmamaktadır. Ordunun değerli kişilerinden biri olan paşanın tutuklanma ihtimali de söz konusu olamaz şeklindeydi.

⁸¹ Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, s.38-45; Sonyel, *age.*, s.50.

⁸² Şimşir, *Malta Sürgünleri*, s.77-78.

⁸³ Atay, *Çankaya*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2011, s.164; Sarıhan, *age.*, s.200.

⁸⁴ Mevlüt Çelebi, "İzmir'in İşgalinden Önce Şehzade Abdürrahim Başkanlığında Anadolu'ya Gönderilen Nasihat Heyeti (Anadolu Heyet-i Nasihası): 16 Nisan – 18 Mayıs 1919", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: VI, Sayı: 18, 1990, s.561.

⁸⁵ İkdam 11 Nisan 1335

⁸⁶ Çelebi, *agm.*, s.585.

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN İSTANBUL'DAKİ SİYASİ FAALİYETLERİ (13 KASIM 1918-16 MAYIS 1919)

4.5. Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya Görevlendirilmesi

1919 yılı Mart ve Nisan aylarında özellikle Samsun çevresinde ve Doğu Karadeniz'de Türk köylerinin basılması, yağmalanması ve yüzlerce Türk'ün katledilmesi gibi olaylar yaşanmaktaydı. Bu gelişmeler İngilizler tarafından gerçeği saptırmak suretiyle kamuoyuna Türklerin Rumları katlettiği şeklinde yansıtıldı ve İngilizler mütarekenin yedinci maddesi gereği bölgeye müdahale hakkını kendilerinde görmeye başladılar.⁸⁷ Bölgede yaşayan Türkler ise bu saldırılara karşı kendilerini korumak amacıyla silahlanarak cevap verdiler. Karadeniz bölgesinde oluşan bu çatışma ortamını fırsat bilen İngilizler, Amiral Calthorpe aracılığıyla 21 Nisan 1919'da Osmanlı'ya bildirimde bulundu. Ültimatom özelliği taşıyan bu bildirimde; Doğu'daki birçok yerde ordunun dağıtılması ve mühimmatların teslimi işinin yavaş ilerlediği, Kars ve çevresinde oluşum halinde olan şuraların o bölgedeki halkı rahatsız ettiği ve gereken her türlü önlemin derhal alınması gerektiği gibi emirler yer alıyordu.⁸⁸ İngilizler tarafından verilen ultiमतomun yerine getirilmesi İstanbul Hükümeti açısından oldukça önemliydi. Çünkü aksi durumda bölgedeki asayişin sağlama işi İngilizler tarafından gerçekleştirilecek, bu da Osmanlı Devleti'nin, dolayısıyla Padişah ve hükümetin kamuoyunda ve halk nazarında saygınlığını olumsuz etkileyecekti.

Yaşanan gelişmelerin yanında İstanbul Hükümeti tarafından 30 Nisan 1919 tarihinde üç askeri müfettişlik oluşturma kararı alındı ve bunlar askeri yetkilerin yanında mülki yetkilerle de donatılarak görev ve yetkileri artırıldı.⁸⁹ Oluşturulan üç ordu müfettişliğinin görev sahaları ve başına atanan müfettişler sırasıyla; Birinci Ordu Müfettişliği İstanbul merkez olmak üzere başına Fevzi (Çakmak) Paşa, İkinci Ordu Müfettişliği Konya merkez olmak üzere başına Mersinli Cemal Paşa, Dokuzuncu Ordu Müfettişliği olarak kurulan ancak sonradan Üçüncü Ordu Müfettişliği ismini alacak olan müfettişliğin merkezi Samsun olmak üzere başına Mustafa Kemal Paşa atandı.⁹⁰

Mustafa Kemal Paşa, 29 Nisan 1919 günü Şakir Paşa tarafından Harbiye Nazırlığı'na çağrıldı. Harbiye Nazırı Şakir Paşa, Samsun ve çevresinde Rum köylerine yapılan saldırıların ve Türkler tarafından çıkarılan karışıklıkların nedenlerinin ve bölgedeki durumun tespiti için Mustafa Kemal Paşa'nın görevlendirildiği bilgisini kendisine verdi. Görevi kabul eden Paşa görev ve yetkilerine düzen verilmesini teklif etti. Şakir Paşa'nın bunu kabul etmesiyle Paşa oradan ayrılarak Genelkurmay Başkanı ile görüşmeye gitti. Genelkurmay Başkanı Fevzi (Çakmak) Paşa, Şehzade Cemalettin Efendi başkanlığında kurulan nasihat heyeti ile Trakya'da görevde olduğu için görüşme Mustafa Kemal Paşa ile Genelkurmay ikinci başkanı Kazım (İnanç) Paşa arasında gerçekleşti. Mustafa Kemal Paşa için hükümet tarafından düşünülen görevin; Samsun ve çevresindeki Rumlara saldıran Türkleri cezalandırmak ve Anadolu'da meydana gelen milli kuruluşları ortadan kaldırmak olduğu anlaşıldı. Ardından Mustafa Kemal Paşa, Kazım Paşa'ya 'Yetki Belgesi'ne Nazırlığın istediklerini yazmasını, ardından belgeye kendisinin de bir iki noktayı not ederek eklemeye yapacağını söyledi. Bu eklemeler; Doğu'da bulunan vilayetlerdeki kuvvetlerin komutanı olarak yetkilendirilmek ve komutanı olarak yetkilendirildiği vilayetlerin valilerine emir verebilmektir.⁹¹ Kazım Paşa hazırlanan yetki belgesi ile Harbiye Nazırı Şakir Paşa'nın yanına gitti. Ancak sadrazamda Harbiye Nazırı Şakir Paşa da belgeyi imzalamadı. Fakat Şakir Paşa mührünü basabileceğini söyledi. Ardından Mustafa Kemal Paşa belgeye gerekli görüldüğünde doğrudan Sadrazam ile yazışma yapar ibaresini ekletti. Mührün basılmasından sonra belge temize çekilerek birisi Kazım (İnanç) Paşa'da diğeri Mustafa Kemal Paşa'da kalacak şekilde iki nüsha halinde yazıldı.⁹² Mustafa Kemal Paşa'nın atama kararname, 29 Nisan günü hem Sadrazam hem de Harbiye Nazırı tarafından imzalandı. Ardından Padişah'a sunulan kararname 30 Nisan günü Padişah Vahdettin tarafından onaylandı.⁹³ Mustafa Kemal Paşa'nın tayin haberi önce 1 Mayıs günü İkdam Gazetesi'nde kamuoyuna duyuruldu.⁹⁴ Ardından atama kararname 4 Mayıs günü Bakanlar Kurulu'nda görüşülerek karar ertesi gün Takvim-i Vekayi'de yayımlandı.⁹⁵ Bunun üzerine atama kararı ve Mustafa Kemal Paşa'nın bu atamaya bağlı olarak sahip olduğu yetkiler, görev bölgesinde bulunan Üçüncü, On üçüncü ve On beşinci Kolordulara resmen bildirildi.⁹⁶

⁸⁷ ATASE (Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Arşivi), TİH (Türk İstiklal Harbi Fonu), Kutu: 14, Gömlek: 135, Belge 135-1; *Atatürk'ün Samsun'a Çıkışı ve Kurtuluş Savaşı'nın Başlatılmasına Dair Belgeler*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999, s.10, Belge No:3; Tansel, *age.*, s.90.

⁸⁸ Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1970, s.26.

⁸⁹ Zekeriyâ Türkmen, *Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2001, s.107.

⁹⁰ ATASE (Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Arşivi), TİH (Türk İstiklal Harbi Fonu), Kutu: 14, Gömlek: 66, Belge 66-1; *Atatürk'ün Samsun'a Çıkışı ve Kurtuluş Savaşı'nın Başlatılmasına Dair Belgeler*, s.22-25, Belge No:7; Türkmen, *age.*, s.107-108.

⁹¹ Atay, *Çankaya*, s.127.

⁹² Görgülü, *age.*, s.205-209.

⁹³ ATASE (Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Arşivi), TİH (Türk İstiklal Harbi Fonu), Kutu: 14, Gömlek: 56, Belge 56-1; *Atatürk'ün Samsun'a Çıkışı ve Kurtuluş Savaşı'nın Başlatılmasına Dair Belgeler*, s.13, Belge No:4; *Atatürk'le İlgili Arşiv Belgeleri*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 1982, Belge No: 19/a

⁹⁴ İkdam, 1 Mayıs 1335.

⁹⁵ Takvim-i Vekayi 5 Mayıs 1335, Sayı:3540.

⁹⁶ Genelkurmay, *Harp Tarihi Vesikalari*, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara 1952, Belge 5.

Adı sonradan Üçüncü Ordu Müfettişliği olarak değiştirilecek olan Dokuzuncu Ordu Müfettişliği'nin başına Mustafa Kemal Paşa'nın atanması oldukça tartışmalı bir konudur. Bu konuda yerli ve yabancı birçok yazar tarafından değerlendirmeler yapılmıştır. Örneğin; Jaeschke'ye göre, Mustafa Kemal Paşa geniş yetkilerle görevlendirilirken Damat Ferit Paşa Hükümeti yetki kararnamesi konusunda bilinçli davranmadı. Çünkü Damat Ferit Hükümeti'nin bu süreçte tek önemseydiği İngiliz isteklerini yerine getirerek şikâyetlerini gidermekti.⁹⁷ İngiliz Yüksek Komiserliği'nde görevli Andrew Ryan'a göre, Mustafa Kemal Paşa bu zamana kadar hiçbir siyasi role sahip olmadığı için bu atama birçok kişide bir anlam ifade etmiyordu. Bu yüzden Mustafa Kemal Paşa'nın Damat Ferit Paşa'ya sadakatle bağlı çalışma güvencesi verdiği ve Damat Ferit Paşa'nın da herhangi bir kuşku duymadan Mustafa Kemal Paşa'yı görevlendirdiğini söylemektedir.⁹⁸ Refik Halit (Karay) Bey'e göre ise Mustafa Kemal Paşa, Harbiye Nazırı'nın samimiyetini, kabinenin ise zaafını kullanarak görevi almayı başardığını iddia eder.⁹⁹ Mustafa Kemal Paşa'nın görevlendirilmesi ile ilgili görüşlerden biri de, bu atamanın 1919 yılı Mart ayında Erenköy'de bir köşkte yapılan toplantıda alınan karar ile bağdaştırılmasıdır. Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin önemli simalarından olan Avni Paşa ile Mehmet Ali Bey'in başını çektiği grup Miralay Refet Bey'in de teklifiyle Anadolu'ya Mustafa Kemal Paşa'nın gönderilmesi konusunda anlaşmışlardır. Alınan karar Sadrazam Damat Ferit Paşa'ya götürülmüştür. Sonrasında Sadrazam grubun kararını Padişah'a iletmış ve "Askerler Mustafa Kemal Paşa'yı istiyorlar" diye eklemiştir. Daha sonra Padişah tarafından karar imzalanmış ve Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçiş süreci¹⁰⁰ başlamıştır.¹⁰¹

Mustafa Kemal Paşa'nın Müfettişlikle görevlendirilmesi ile ilgili iki önemli görüş ağırlık kazanmaktadır. Bunlardan ilki, Mustafa Kemal Paşa'yı Enver Paşa ve cemiyet karşıtı olarak görenler ve kendilerince kazanılabileceğini ve onlara hizmet edebileceğini düşünenlerdi. İkincisi ise, onu İstanbul'da tehlike olarak gören ve Padişah ile yakın ilişkisi sebebiyle her an hükümete üst düzey bir görev alabileceğini, bu yüzden İstanbul'dan uzak bir yerde tutulması gerektiğine inananlardı. Bu düşünceye sahip olanların başında Sadrazam Damat Ferit Paşa gelmekteydi. Çünkü ona göre, Padişah ile temas halinde olan Mustafa Kemal Paşa'nın kendi hükümetine alternatif olarak olası kurulacak bir hükümete üst düzey bir görevde yer alması ihtimali son derece kuvvetliydi. Ayrıca Padişah'ın sıkıştığı bir durumda iş başına getirebileceği Mustafa Kemal Paşa, halk ve ordu tarafından da güvenilen kişilerin başında bulunmaktaydı.

Bu iki görüşün dışında Mustafa Kemal Paşa'nın Dokuzuncu Ordu Müfettişi olarak görev almasında bazı unsurlar da önemli yer tutmaktaydı. Bunlardan ilki Hürriyet ve İtilaf Cemiyeti'ne mensup olan devlet yöneticileriydi. Bu kişilerin Paşa'nın Anadolu'ya gönderilmesine taraf olmalarındaki en önemli neden, onun İttihat ve Terakki politikaları karşıtı olduğunu düşünmeleriydi. Bir diğer önemli unsur Sadrazam ve düşünceleriydi. Kuşkusuz Sadrazam, Mustafa Kemal Paşa'nın kendisine alternatif olarak düşünülmesinden oldukça rahatsızdı. Eğer yaşanan gelişmeler Mustafa Kemal Paşa'yı hükümete ön plana çıkartacak bir hal alacak olursa bu durum Damat Ferit Paşa'nın aleyhine olacaktı. Bu yüzden Sadrazam'ın, Paşa'yı bir an önce payitahttan uzaklaştırmak istemesi olasıydı. Bu konuda en önemli etken ise Padişah idi. Onca yıldır savaş halinde olan Anadolu insanının bir de işgallerle uğraşmasından oldukça rahatsızlık duyan Padişah'ın, 21 Nisan 1919'da İngilizler tarafından verilen notadan ve bu konudaki İngiliz baskısından kurtulmak istediği açıktı. Bu yüzden bölgeye hem güvenilir hem de verilen görevi başarıyla yerine getirerek devleti İngiliz tehdidinden kurtaracak birinin gönderilmesi şarttı. Ayrıca hemen her görüşmelerinde Sadrazamın Padişah'a Mustafa Kemal Paşa'yla ilgili güven dolu sözler sarf etmesi de Padişah'ın 1917 yılında gerçekleştirilen Almanya seyahatinde yanında ordu temsilcisi olarak bulunan Mustafa Kemal Paşa hakkında olumlu görüşlere sahip olması için yeterliydi.

4.6. 1-16 Mayıs 1919 Tarihleri Arasında Yaşanan Önemli Gelişmeler

Yetki kararnamesi Padişah ve Sadrazam tarafından imzalanan Mustafa Kemal Paşa, Samsun yolculuğunda beraberinde olmasını istediği kadroyu oluşturma hazırlıklarına başladı ve önemli bir görev olduğunu bildiği kurmay başkanlığı için Albay Kazım Bey'i (Dirik) düşündü. Bu fikri ve birlikte çalışma davetini bizzat onun ağzından duyan Kazım Bey (Dirik) görevi derhal kabul etti.¹⁰² Ardından Mustafa Kemal Paşa İsmet Bey'ine giderek bir görüşme yaptı. Görüşmede düzenin sağlanması aşamasında İsmet Bey ihtiyaç halinde kendisine yardım edecek sonrasında ise Mustafa Kemal Paşa'ya katılacaktı.¹⁰³ Sonrasında Mustafa Kemal Paşa Rauf

⁹⁷ Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, s.35-40.

⁹⁸ Turan, *Mustafa Kemal Atatürk*, s.194.

⁹⁹ İhsan İlgar, *Mütarekede Yerli ve Yabancı Basın*, Toker Yayınları, İstanbul 1973, s.42.

¹⁰⁰ Atamayla ilgili olarak bir diğer yorum Necip Fazıl Kısakürek'ten gelmiştir. Necip Fazıl'a göre, Mondros Mütarekesi'nden sonra Anadolu'da yaşanan işgaller karşısında Anadolu'nun kurtarılmasının şart olduğu, Anadolu'ya güvenilir bir paşanın görevlendirilmesi gerektiği, ancak bunları yaparken İtilaf Devletlerinden gizleyerek yapılmasının önemli olduğu, bunun için de Padişah'ın daha önceden de tanıdığı ve itimat ettiği Mustafa Kemal Paşa'yı özellikle gönderdiği bilgisini vermektedir. Padişah bu düşüncesini İngilizlerden, diğer İtilaf Devletlerinden, hatta İstanbul Hükümeti'nden dahi gizleyerek yerine getirmiştir. Eserde verilen bilgiye göre Mustafa Kemal Paşa'yı görevlendiren ne Sadrazam ne de Harbiye Nazırıdır. Onu gönderen sadece Padişah'tır. (Necip Fazıl Kısakürek, *Vatan Dostu Sultan Vahidüddin*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 2022, s.171-178.)

¹⁰¹ Bardakçı, *age.*, s.125-128.

¹⁰² Kazım Doğan Dirik, *Atatürk'ün İzinde Vali Paşa Kazım Dirik*, Güner Yayınları, İstanbul 2008, s.59.

¹⁰³ Borak, *age.*, s.226.

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN İSTANBUL'DAKİ SİYASİ FAALİYETLERİ (13 KASIM 1918-16 MAYIS 1919)

(Orbay) Bey ile 17 Nisan'da tekrar tutuklanarak Bekirağa Bölüğü'ne hapsedilen Ali Fethi Bey'i ziyarete gitti. Mustafa Kemal Paşa, arzu ettikleri göreve atandığını, orada yapmak istediklerini ve düşüncelerini Ali Fethi Bey'e aktardı.¹⁰⁴ Bu ziyaretler sırasında Mustafa Kemal Paşa göreviyle ilgili hız kesmeden çalışmalara başlayarak Anadolu'da emri altında bulunan görevlilerden bazı bilgiler toplamasını istedi. Bu amaçla Sivas Valiliği'ne, Canik Mutasarrıflığı'na ve Üçüncü Ordu Komutanlığı'na yazılar yazarak valiliğin Müslümanlar ve bölgede faaliyet gösteren azınlık çeteleri hakkında bilgiler toplamasını, bu faaliyetlerin siyasi amaçlı mı yoksa soygunculuk amacıyla mı yapıldığının tespit edilmesini ve hazırlanan raporun Samsun'a geldiği zaman kendisine sunulmasını istedi. 10 Mayıs günü Üçüncü Kolordu Komutanlığı'na çektiği telgrafta hem Üçüncü Kolordu Komutanı'nın kendisini Samsun'da beklemesini hem de bu süre zarfında bazı hazırlıklar yapmasını emretti.¹⁰⁵ Ayrıca 13 Mayıs günü Harbiye Nazırlığı'na sunduğu yazıda; daha önce belirttiği üzere Dokuzuncu Ordu Müfettişliği'nde görev alacak subaylara üç aylık ödeneklerinin peşin olarak verilmesini talep etti. Harbiye Nazırlığı'na Dokuzuncu Ordu Müfettişliği karargâhının savaş karargâhı olarak sayılmasını, iki binek aracın temin edilmesini ve olağandışı giderler için bir miktar peşin para verilmesini, bu isteklerin yerine getirildikten üç gün sonra hareket edileceğini bildirdi.¹⁰⁶

Mustafa Kemal Paşa resmi anlamda görevlendirildikten sonra İstanbul'dan ayrılmadan bir dizi ziyaret gerçekleştirdi. Paşa, ilk olarak Sadrazam Damat Ferit Paşa'yı ziyaret etti. Ziyarete, sadrazam ona güveninin tam olduğunu, kendisinden çok şey beklediğini, her ihtiyacı olduğunda doğrudan kendisi ile yazışabileceğini ve tüm isteklerinin yerine getirileceğini bildirdi. Mustafa Kemal Paşa, ardından bir görüşme de Dâhiliye Nazırı Mehmet Ali Bey ile yaptı. Mustafa Kemal Paşa ve Dâhiliye Nazırı Mehmet Ali Bey arasında sadrazam ile görüşmelerine benzer ifadeler kullanıldı.¹⁰⁷ 15 Mayıs 1919 günü Genelkurmay Başkanlığı'nı ziyaret eden Mustafa Kemal Paşa o gün görevini Cevat (Çobanlı) Paşa'ya teslim eden Fevzi (Çakmak) Paşa ve Cevat (Çobanlı) Paşa ile aynı anda buluştu. Üç önemli isim, masa başında bir harita üzerinde devletin içinde bulunduğu durumun vahametini hararetli bir şekilde konuştular. Mustafa Kemal Paşa, stratejik bir görevde bulunacağı için desteklerine çok ihtiyaç duyacağı Cevat (Çobanlı) Paşa'dan ve Fevzi (Çakmak) Paşa'dan kendisine yardımda ve destekte bulunacakları sözünü aldı. Paşa'nın Fevzi ve Cevat Paşa ile üzerinde görüş birliğine vararak almış oldukları milli kararlar tarihe 'Üçler Misakı' olarak geçti.¹⁰⁸ Fevzi (Çakmak) Paşa daha sonraki yıllarda Akın Gazetesi'ne verdiği bir mülakatta, Cevat (Çobanlı) Paşa ile görevin devir teslimi sırasında Anadolu'daki vaziyet karşısında ne yapabileceklerini konuşurken Mustafa Kemal Paşa'nın veda için yanlarına uğradığını, ardından Anadolu'ya giderek İstanbul Hükümeti'nden verilecek emirleri dinlemeyeceğini söylediğini, ardından ayağa kalkarak hep birlikte sarıldıklarını ve memleketi düştüğü durumdan kurtarmak gayesiyle çalışacaklarına ant içtiklerini söylemektedir.¹⁰⁹ Ardından Mustafa Kemal Paşa, Üçler Misakı'nın kabine üyeleriyle görüşmek ve onlarla vedalaşmak için Bab-ı Ali'ye geçti. Bakanların toplantıda olduğunu öğrenen Paşa, Sadaret bekleme salonunda olduğu sırada ortada heyecanlı bir durumun varlığını sezdi ve merakı kısa süre sonra cevap buldu: İzmir Yunanlılar tarafından işgal edilmeye başlanmıştı.¹¹⁰

Mustafa Kemal Paşa'nın veda ziyaretleri içerisindeki en önemli olanı Padişah Vahdettin ile yaptığı idi. Padişah Vahdettin ile Dokuzuncu Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa, Yıldız Sarayı'nda bir araya geldi. Bu ziyaret sırasında; Yıldız Sarayı'nda ufak bir salonda Padişah Vahdettin'le Mustafa Kemal Paşa diz dize denecek kadar yakın oturdukları bir odada görüştiler. Bu görüşme de Milli Mücadele tarihi açısından oldukça önemli ve bir o kadar tartışmalıdır. Görüşme sırasında Padişah Vahdettin Mustafa Kemal Paşa'ya: "*Paşa, Paşa! şimdiye kadar devlete çok hizmet ettin. Bunların hepsi artık bu kitaba girmiştir. Bunları unuttun, asıl şimdi yapacağınız hizmet hepsinden mühim olabilir. Paşa, Paşa, devleti kurtarabilirsin.*" şeklinde hitapta bulundu. Mustafa Kemal Paşa ise bu görüşme hakkında Falih Rıfkı Atay'a şunları söylemiştir:

"Vahdettin demek istiyordu ki hiçbir kuvvetimiz yoktur. Tek dayanağımız İstanbul'a hâkim olanların siyasetine uymaktır. Benim memuriyetim, onların şikâyet ettikleri meseleleri halletmektir. Eğer onları memnun edebilirim, memleketi ve halkı, bu siyasetin doğru olduğuna inandırabilirim ve bu siyasete karşı gelen Türkleri uslandırırsam, Vahdettin'in arzularını yerine getirmiş olacaktım."¹¹¹

¹⁰⁴ Orbay, *age*, s.296.

¹⁰⁵ ATASE (Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Arşivi), TİH (Türk İstiklal Harbi Fonu), Kutu: 188, Gömlek: 107, Belge 107-1; *Atatürk'ün Samsun'a Çıkışı ve Kurtuluş Savaşı'nın Başlatılmasına Dair Belgeler*, s.36-38, Belge No:11.

¹⁰⁶ ATASE (Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Arşivi), TİH (Türk İstiklal Harbi Fonu), Kutu: 14, Gömlek: 73, Belge 73-1; *Atatürk'ün Samsun'a Çıkışı ve Kurtuluş Savaşı'nın Başlatılmasına Dair Belgeler*, s.59, Belge No:16; Genelkurmay, *Harp Tarihi Vesikaları*, Belge 11.

¹⁰⁷ Atay, *Atatürk'ün Bana Anlattıkları*, s.130-131.

¹⁰⁸ Türkmen, *age*, s.105.

¹⁰⁹ Akın Gazetesi, 20 Mayıs 1948, Mareşal Fevzi Çakmak'ın Akın Gazetesi Yazarı Selime Neden'le Söyleşi, "19 Mayıs 1919'u Sayın Mareşal'den Dinledim"

¹¹⁰ Atay, *Atatürk'ün Bana Anlattıkları*, s.138; Görgülü, *age*, s.219.

¹¹¹ Borak, *age*, s.260-261; Atay, *Atatürk'ün Bana Anlattıkları*, s.139-140; Görgülü, *age*, s.219-222.

Mustafa Kemal Paşa, Padişah Vahdettin ile son görüşmesini 16 Mayıs Cuma günü Samsun'a hareket etmeden Yıldız Camii'nde gerçekleştirdi. Bu görüşme esnasında Mahfil-i Hümayun'da dört kişi vardı. Bunlar padişah, sadrazam, başyaver ve Mustafa Kemal Paşa'ydı. Mustafa Kemal Paşa, odanın ortasındaki masada bulunan Kur'an-ı Kerim'in üzerine sağ elini koyarak öncesinde eline tutuşturulan yemin kâğıdını okudu.¹¹² Bu karşılaşma aynı zamanda Padişah ile Mustafa Kemal Paşa arasındaki son görüşmeydi. 16 Mayıs Cuma günü Yıldız Camii'nde konuşulan konulardan ne Padişah'ın ne de Mustafa Kemal Paşa'nın anılarında bahsetmemesi bu görüşme ile ilgili bilinenlerin sınırlı kalmasına neden olmaktadır.

Mustafa Kemal Paşa'nın ve heyetinin Samsun'a hareketi İstanbul Hükümeti ve işgal güçleri tarafından bilinip onaylanmasına rağmen 16 Mayıs Cuma günü sabahı saatlerinde önemli bir duyum ortaya çıktı. İddiaya göre, Bandırma vapuru Boğazdan geçtikten sonra bir İngiliz gemisi tarafından batırılacak ya da Mustafa Kemal Paşa yola çıkmadan tutuklanacaktı.¹¹³ Mustafa Kemal Paşa alınan bu duyum üzerine tedirgin olmakla birlikte rıhtıma doğru yola çıktı. Onun için artık bu saatten sonra yakalanması veya tutuklanması ölmekle aynıydı. Bu yüzden herhangi bir iddia, söylenti veya duyumlara aldırış etmeden yola devam edilmeliydi.¹¹⁴ Rıhtıma gelen Dokuzuncu Ordu Müfettişliği görevlileri açıkta bekleyen Bandırma vapuruna geçti. 16 Mayıs Cuma günü saat on altı sularında hareket eden Bandırma, Kız Kulesi'ni geçtiği sırada İngilizler tarafından durduruldu. Kısa süren aramadan sonra yoluna devam eden Bandırma vapuru 19 Mayıs Pazartesi günü saat yedi sularında Samsun Limanı'na vardı.

SONUÇ

Yaklaşık altı yüz yıllık Osmanlı Devleti'nde sonun başlangıcını tüm açıklığıyla gözler önüne seren Birinci Dünya Savaşı, tamiri zor yaralar açarak Türk tarihini ve Türk ulusunu derinden etkiledi. Osmanlı devlet idaresinin ve İstanbul Hükümeti'nin çaresizliğini ve teslimiyetçi uygulamalarını henüz cepheleyen gören Mustafa Kemal Paşa, içinde bulunulan bu durumdan kurtulmak amacıyla çeşitli girişimlerde bulundu. Suriye-Filistin Cephesinden İstanbul'a dönen Mustafa Kemal Paşa, Mütareke Dönemi boyunca çalışmalarını payitahttan sürdürerek bu süreçte Türk topraklarını işgal eden İtilaf güçleri yanında teslimiyetçi bir zihniyetle devlete hâkim olan idarecilere ve Padişah'a karşı mücadele etti.

Altı aylık süreçte İstanbul'da bulunan Mustafa Kemal Paşa, öncelikle barışçı politikalar ve farklı arayışlar içindeydi. İlk olarak savaş sonrasında kurulan hükümetlerde aktif olarak görev almak isteyerek Türk milletini içine düştüğü müşkül durumdan kurtarmak için çareler arama yoluna gitti. Bu süreçte payitahtta ve İstanbul Hükümeti üzerinde baskısı giderek artan İtilaf Devletleri temsilcileriyle görüşmeler yaptı. Basının değerini çok iyi bilerek yazdığı makaleler ve verdiği beyanatlarla hem kendi adının duyulmasını ve halk nazarında daha iyi tanınmasını hem de devletin içinde bulunduğu durumun birçok kişi tarafından daha iyi anlaşılmasını sağlamaya çalıştı. Savaşın ardından uzun bir süre hükümette siyasi bir ortam arayışında bulunduğu için birçok eski ve yeni devlet adamıyla ve Hükümet mensubuyla ilişkiler kurdu; bu ilişkilerini geliştirmeye çalıştı. Bunların yanında Birinci Dünya Savaşı'nın kaybedilmesiyle gözden düşen ve muhaliflerinin Hükümeti almasıyla geri plana atılan birçok eski İttihat ve Terakki Cemiyeti mensubu da önemli görüşmeler gerçekleştirdi. Ancak İstanbul'daki bu girişimlerin hiçbirinin Türk milletine fayda getirmeyeceğini anlayan Mustafa Kemal Paşa İstanbul'da görüşme yaptığı birçok arkadaşıyla yaşanan tüm sorunlara çare olarak Anadolu'ya geçiş kararını verdi. 16 Mayıs'ta Samsun bölgesinde yaşanan olaylara dur demek için kendisine tevdi edilen 9. Ordu müfettişliği görevi için hareket eden Mustafa Kemal Paşa 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a çıkarak Milli Mücadele'yi ve Türk milletinin en büyük kahramanlık destanlarından biri olan Kurtuluş Savaşı'nı başlattı.

KAYNAKÇA

1. Kitap ve Makaleler

AKSANYAR, Necati, "Emperyalizmin Kısıkcındaki Bir Millet'in Yaşama Hakkının Organizasyonu Ve Kahramanı Mustafa Kemal Paşa (13 Kasım 1918 - 16 Mayıs 1919 İstanbul)", *Akademik Bakış*, 2008, 1-20.

AKŞİN, Sina, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, İş Bankası Kültür Yayınları, Cilt: 1, İstanbul 1998.

ATATÜRK, Kemal, *Nutuk*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2007.

ATATÜRK, *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*.

¹¹² Bardakçı, *age.*, s.135-136.

¹¹³ Orbay, *age.*, s.298.

¹¹⁴ Atatürk, *age.*, s.23.

**MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN İSTANBUL'DAKİ SİYASİ FAALİYETLERİ
(13 KASIM 1918-16 MAYIS 1919)**

- Atatürk'le İlgili Arşiv Belgeleri*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 1982.
- Atatürk'ün Samsun'a Çıkışı ve Kurtuluş Savaşı'nın Başlatılmasına Dair Belgeler*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999.
- ATAY, Falih Rıfki, *Atatürk'ün Bana Anlattıkları*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 1998.
- ATAY, Falih Rıfki, *Çankaya*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2011.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, *Tek Adam*, Remzi Kitabevi, Cilt 1, İstanbul 2011.
- BALKAYA, İhsan Sabri, *Ali Fethi Okyar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2005.
- BARDAKÇI, Murat, *Şahbaba*, Turkuvaz Kitap, İstanbul 2021.
- BAYUR, Yusuf Hikmet, *Atatürk Hayatı ve Eseri*, Güven Basımevi, Ankara 1970.
- BIYIKLIOĞLU, Tevfik, *Türk İstiklal Harbi Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı I*, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara 1992.
- BORAK, Sadi, *Atatürk'ün İstanbul'daki Çalışmaları*, Kırmızı Beyaz Yayınları, İstanbul 2004.
- CEBESOY, Ali Fuat, *Milli Mücadele Hatıraları*, Temel Yayınları, İstanbul 2000.
- ÇELEBİ, Mevlüt, "İzmir'in İşgalinden Önce Şehzade Abdürrahim Başkanlığında Anadolu'ya Gönderilen Nasihat Heyeti (Anadolu Heyet-i Nasihası): 16 Nisan – 18 Mayıs 1919", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: VI, Sayı: 18, 1990, 561-589.
- DİRİK, Kazım Doğan, *Atatürk'ün İzinde Vali Paşa Kazım Dirik*, Gürer Yayınları, İstanbul 2008.
- ERTAN, Temuçin Faik, *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2014.
- GENELKURMAY BAŞKANLIĞI, "Mütareke Dönemi ve İstanbul'dan Samsun'a Uzanan Yolda Mustafa Kemal", Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2011.
- GENELKURMAY, *Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE), Türk İstiklal Harbi Fonu (TİH)*.
- GENELKURMAY, *Harp Tarihi Vesikaları*, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara 1952.
- GÖRGÜLÜ, İsmet, *Atatürk'ün Anıları*, Bilgi Yayınları, Ankara 2004.
- GRASSİ, Fabio L., *İtalya ve Türk Sorunu 1919-1923 Kamuoyu ve Dış Politika*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000.
- GÜRER, Turgut, *Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Gürer Cepheden Meclise Büyük Önder İle 24 Yıl*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018.
- GÜVEN, Cemal, *Milli Mücadele'de Mustafa Kemal Paşa'nın Yabancılarla Temas ve Görüşmeleri*, Eğitim Kitabevi, Konya 2012.
- ILGAR, İhsan, *Mütarekede Yerli ve Yabancı Basın*, Toker Yayınları, İstanbul 1973.
- İNÖNÜ, İsmet, *Hatıralar*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2006.
- JAESCHKE, Gotthard, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1970.
- JAESCHKE, Gotthard, *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1972.
- JEVAKHOFF, Alexandre, *Kemal Atatürk Batı'nın Yolu*, İnkılâp Yayınları, İstanbul 1998.
- KEMAL, Cemal, "Mustafa Kemal Paşa'nın Mondros Mütarekesi'ne Tepkisi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 46, 2010, 367-400.
- KISAKÜREK, Necip Fazıl, *Vatan Dostu Sultan Vahidüddin*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 2022.
- KINROSSLord, *Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, Altın Kitaplar, İstanbul 1994.
- KOCATÜRK, Utkan, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1978.
- MANGO, Andrew, *Atatürk: Modern Türkiye'nin Kurucusu*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1999.

MANSEL, Philip, *Konstantinopolis Dünyanın Arzuladığı Şehir 1453-1924*, Sabah Kitapları, İstanbul 1996.

OKYAR, Fethi, *Üç Devirde Bir Adam*, Tercüman Yayınları, İstanbul 1980.

ORBAY, Rauf, *Siyasi Hatıralar*, Örgün Yayınları, İstanbul 2003.

ÖZAKMAN, Turgut, *Mütareke Dönemi Koşulları Mütareke Dönemi Ve İstanbul'dan Samsun'a Uzanan Yolda Mustafa Kemal Paşa*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011.

SANDERS, Liman von, *Türkiye'de Beş Yıl*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 1999.

SONYEL, Salahi Ramadan, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1973.

SONYEL, Salahi Ramadan, *Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995.

SORGUN, Taylan, *Mütareke Dönemi ve Bekirağa Bölüğü*, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2003.

ŞİMŞİR, Bilal Niyazi, *Malta Sürgünleri*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1976.

ŞİMŞİR, Bilal Niyazi, *İngiliz Belgelerinde Atatürk*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Cilt:1, Ankara 2000.

TEMEL, Mehmet, *İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1998.

tur

TURAN, Şerafettin, *Mustafa Kemal Atatürk-Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2004.

TURAN Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1991.

TÜRKGELDİ, Ali Fuat, *Görüp İşittiklerim*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2021.

TÜRKMEN, Zekeriya, *Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2001.

TÜRKMEN, Zekeriya, *Yeni Devletin Şafağında Mustafa Kemal Paşa*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2002.

YILMAZ, Ahmet Yusuf, "Milli Mücadele Döneminde Cemiyetlerden Bazıları ve Kuruluş Nedenleri", *Turkish Studies - Social*, Cilt:15, Sayı:6, 2020, 3257-3272.

2. Gazeteler

"Felaketten ibret alalım", *Minber*, 1 Teşrinisani 1334, No:1

Minber, 2 Teşrinisani 1334, No:2

"Yıldırım Orduları Grubu ile Yedinci Ordu karargâhı lağvedilmiş ve Yedinci Ordu Kumandanı Mirliva Mustafa Kemal Paşa Harbiye Nezareti emrine verilmiştir.", *Minber*, 11 Teşrinisani 1334, No:10

Minber 16 Teşrinisani 1334, No:15

"Mustafa Kemal Paşa ile Mülakat", *Minber*, 17 Teşrinisani 1334, No:16

Minber, 18 Teşrinisani 1334, No:17

"Nühüfte Bir Sima", *Minber*, 19 Teşrinisani 1334, No:18

Minber, 29 Teşrinisani 1334, No:28

Vakit, 16 Teşrinisani 1334

"Mustafa Kemal Paşa ile Mülakat", *Vakit*, 18 Teşrinisani 1334

"Mustafa Kemal Paşa'nın Beyanâtı", *Zaman*, 17 Teşrinisani 1334

"Rical-i Siyasiden Padişah'a Sunulan Bildiri", *Alemdar*, 23 Kânunusani 1335

İleri, 15 Mart 1335

**MUSTAFA KEMAL PAŞA’NIN İSTANBUL’DAKİ SİYASİ FAALİYETLERİ
(13 KASIM 1918-16 MAYIS 1919)**

İkdam, 11 Nisan 1335

İkdam, 1 Mayıs 1335.

Takvim-i Vekayi, 5 Mayıs 1335, Sayı:3540

“19 Mayıs 1919’u Sayın Mareşal’den Dinledim”, *Akın Gazetesi*, 20 Mayıs 1948

 GTTAD	
Makale Bilgileri:	
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik Kurul Kararından muaftır.</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>
Article Information:	
Ethics Committee Approval:	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
Informed Consent:	<i>No participants.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest.</i>
Copyrights:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.</i>

